

מסכת
מכור
בצורה קלה

תמצות דפי הגמרא
בתוספת קונטרס "המאור שבה"
לקט חבורות ומאמרים בעניינים שונים

בחמלת ד' עלי
מאור יצחק ב"ר רחמים צוברי ס"ט
שיעור ו'

ישיבת מרכז הרב

חשוון תשע"ב

סדר, עימוד ועיצוב שערים:

צחי קנטור

050-6529876

tscantor@gmail.com

נר ד' נשמת אדם

ספר זה מוקדש לעילוי נשמת

מנחם אריה בן אליהו קינד ז"ל

רחל אייכן בת רבקה פרידמן ע"ה

צבי אייכן ז"ל

מרים תמם ע"ה

נעמי זוארץ ע"ה

יצחק זוארץ ז"ל

משה תמם ז"ל

ג'וליה זוארץ ע"ה

סעודה זוארץ ע"ה

נר ד' נשמת אדם

ספר זה מוקדש לעילוי נשמת

אלכסנדר זיסקינד הכהן

בן יצחק ז"ל

קניגסברג

גוטקע בת לאה רבקה ואליעזר

קרולבצקי ע"ה

חיים בן ר' משה הלוי ז"ל

נר ד' נשמת אדם

ספר זה מוקדש לעילוי נשמת

מורי יוסף סאלם עטרי ז"ל

שלמה בן מסעוד ז"ל

שושנה בת שלום ע"ה

מרים בת הרון ע"ה

שלום יפעי ז"ל

חנה בת בנימין ע"ה

ספר זה מוקדש
להצלחת:

**משפחת אהרון,
יוסף ושרה
וכל יוצאי חלציהם,
ומשפחת קניגסברג,
דוד ורות וכל יוצאי
חלציהם.**

ד' ישלח להם
ברכה והצלחה בכל
מעשה ידיהם.

ל ע י ל ו י נ ש מ ת

רבותינו הקדושים עיני העדה

ראש ישיבת מרכז-הרב
והרב הראשי לישראל לשעבר

מרן רבי

אברהם אלקנה

ב"ר שלמה זלמן

כהנא שפירא

זצ"ל זיע"א

הראשון לציון
הרב הראשי לישראל לשעבר

מרן רבי

מרדכי צמח

ב"ר סלמאן אליהו

זצ"ל זיע"א

ל ע י ל ו י נ ש מ ת

תלמידו המסור של מורנו ורבינו
הרב צבי יהודה זצ"ל,

מקרב ליבותיהם של ישראל
לאביהן שבשמים,

מרביץ התורה לעדרים,
המחנך ואיש האמונה הדגול
והמסור,

ממרימי קרנה של
ההתיישבות היהודית
במזרח ירושלים,

הרב

בנימין אייזנר

זצ"ל

זכותו תגן עלינו.

ל ע י ל ו י נ ש מ ת

מרבין התורה,
הלוחם, המחנך ואיש הציבור הדגול,

מראשוני וחשובי מכונייה
של ההתיישבות במרחבי
ארץ ישראל,

מקרב לבותיהם של ישראל
לאביהן שבשמים,

הרב

חנן פורת

זצ"ל

זכותו תגן עלינו.

ל ע י ל ו י נ ש מ ת

חברי בחורי החמד, שנרצחו עקד"ה
בעודם שוקדים על תלמודם
בישיבת מרכז הרב
ער"ח אדר ב' ה'תשס"ח

דורון מהרטה הי"ד
יונדב חיים הירשפלד הי"ד
רועי אהרן רוט הי"ד
יוחאי ליפשיץ הי"ד
יונתן יצחק אלדר הי"ד
שגב פניאל אביחיל הי"ד
אברהם דוד מוזס הי"ד
נריה כהן הי"ד

ארץ אל תכסי דמם!

הבהרה: כל מכתבי הברכה הנדפסים כאן ניתנו לחוברות הקודמות

מכתב ברכה מאת מו"ר ראש הישיבה

הרה"ג הרב יעקב אלעזר כהנא שפירא שליט"א

בס"ד

חשון תשע"א

מכתב ברכה

כבוד תלמידנו היקר מאור צוברי הי"ו העוסק ושוקד על תלמודו תמידין כסדרם, עולת תמיד העשויה בהר סיני, רחש לבו להו"ל קונטרס חזרה על סוגיות בגמ' במס' בבא בתרא, שלא תשתכח הימנו. ומיגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה, ליזכות את הרבים, וכבר אמרו חז"ל לאוקמי גירסא ופרש"י לזכור תלמודו, סייעתא דשמיא, ובודאי שיהיה בזה החוברת תועלת לכל עמלי התורה, ולעולם בעמוד וחזור קאי כדברי הגר"א זי"ע. ויה"ר שיזכה להוסיף עוד ועוד בעולמה של תורה, בקריאות ובעיון, כיד ד' הטובה עליו. ותורה שלמדתי באף היא שעמדה לי - ננקיימה בו. ובעז"ה יזכה להגות מתוך מנוחה ושמחה ועונג. ויפוצו מעינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה.

בברכה לכבוד התורה,

הרב יעקב שפירא

**ישיבת
מרכז
הרב**

**YESHIVAT
MERCAZ
HARAV**

מסודו של מו"ר הרב
אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל
Founded by Harav
Avraham Y. Kook

הרב זבי יהודה (בן זור) 12

ת.ד. 5010, ירושלים, 91050

טלפון: 02-6524793

פקס: 02-6540356

12 Harav Zvi Yehuda St.

P.O.Box 5010

Jerusalem, 91050

Phone: 02-6524793

Fax: 02-6540356

www.mercazharav.org.il

mercax@012.net.il

מכתב ברכה מאת רבה של העיר העתיקה
הרה"ג רבי אביגדור הלוי נבנצל שליט"א

הפ"ק ג' פ' לעמוד כדקדוק ומהלך תלמוד ירושלמי זה"ק יתגלה
 גאון ר' מאור צוברי נ"י ובראש אל סדר מסכת בבא בתרא קורה קלג בקוצר אחרים ובתאריך
 הענינים האין יורד קורא בו ויכול להטות על עניני המסכת ויתקיים האמור כיין יספר ויכלול ידיו
 חזרתי וישיאו תלמודי פרימי, כי תלמוד מאד פתוח על האמור וזכרתי, וזכרתי הרבים תלמידי קו
 ויתברך מאת שנת החדש בשר אלו יעלה,
 כותב יד צעיר הלוי
 אביגדור נבנצל

בס"ד ג' פ' לעשות צדקה ומשפט תשע"א ירושלים עה"ק תובב"א

בא לפני ר' מאור צוברי נ"י והראני אשר סדר מסכת בבא בתרא בצורה קלה
 בקוצר אמרים ובתמצית העניינים למען ירוץ קורא בו ויכול לחזור על עניני
 המסכת ויתקיים תלמודו בידו. יזכה ויפוצו מעיינותיו חוצה ויביאו תועלת לרבים,
 כי חשוב מאד לחזור על הלמוד ולזכרו, וזכות הרבים תלוי בו, ויתברך מאת נותן
 התורה בכל אשר יעשה,

כעתירת צעיר הלויים

אביגדור נבנצל

מכתב ברכה מאת רבה של קרית-ארבע-חברון וראש ישיבת "ניר"

הרה"ג הרב דוב ליאור שליט"א

הרב דוב ליאור

רב העיר

קרית ארבע - חברון ת"ן

מנחם אב תשס"ט *

לכבוד

התלמיד החשוב

מאור צוברי נ"י

קבלתי את הקונטרס שלך על מסכת ב"מ שענינו הוא להקל על החזרה בתלמוד ולאפשר לתלמידים שליטה במסכת שלמדו, אין ספק שכל פעולה או יצירה שמטרתה היא לעודד חזרה ושינון ולאהב את התורה על לומדיה תבורך, ולכן ישר כחך על היצירה החשובה הזאת שתהא לתועלת לתלמידי חכמים בייחוד צעירים. ותזכה שיפוצו מעינותיך חוצה לזכות את הרבים בעוד מסכתות להגדיל תורה ולהאדירה.

החותם לכבוד התורה ולומדיה

הרב דוב ליאור

מכתב ברכה מאת ראש מכון "פועה"
הרה"ג הרב מנחם בורשטין שליט"א

בס"ד
מכון פועה - פוריות ורפואה עפ"י ההלכה.

Puah Institute - Fertility and Medicine in Accordance with Halacha

רח' עזריאל 19, ג. שאול, ירושלים 95477, טל' 02-6515050, פקס, 02-6517501
19, Azriel St. Givat Shaul, Jerusalem 95477, Tel: 02-6515050 Fax: 02-6517501
דואר אלקטרוני: E-mail: info@puah.org.il אתר: Site: www.puah.org.il

יום שלישי ב' כסלו תשע"א

menachem@puah.org.il

הרב מנחם בורשטין
ראש המכון

מכתב ברכה

זיכני הקב"ה להכיר זה מספר שנים את הבחור הנפלא ר' מאיר צוברי נ"י,
אשר שוקד באהלה של תורה ועושה לילות כימים בלימוד הש"ס תמידים
כסדרם.

יחד עם הלימוד בשקידה רבה זוכה ופועל למען כלל התלמידים בישיבה וקשור
בעבודות אהבה עם תלמידי הישיבה ולומדיה. מתוך אהבה זו ראה צורך להקל
על צעירי הצאן בלימודם ועל כן מחבר הוא סיכום קל ובהיר על המסכתות
הנלמדות בתחילת הדרך ומתוך כך זוכים הם לאהוב תלמודם ולהיכנס בשמחה
באוהלה של תורה.

יחי רצון שהקב"ה ימשיך להאיר את דרכו בנתיבות אמת של תורתנו ומתוך
כך ימלא משאלות ליבו לטובה. ויזכו הוריו היקרים וכולנו לרוות ממנו רוב
נחת בשלמות אמיתית מתוך תורה ויראת שמיים.

בברכה רבה-

הרב מנחם בורשטין
מנחם בורשטין

תוכן עניינים:

מכות בצורה קלה

- פרק כיצד העדים..... 21
- פרק אלו הן הגולין..... 29
- פרק ואלו הן הלוקין..... 40

קונטרס "המאור שבה"

- תיכף לנטילה ברכה..... 57
- ביאור בריש המשנה בפרק אלו מגלחין..... 60
- הדרן לסיום הש"ס..... 64
- "משלי שלמה בן דוד, מלך ישראל"..... 66

פתיחה

השבח לבורא עולם. הנותן לנו בחסדיו המרובים את הכוח לעבודתו ולהגות בתורתו הקדושה, ומתוך עמל בס"ד זכינו לברך 'ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו' על הוצאת עוד חוברת בסדרת 'בצורה קלה' - 'מכות בצורה קלה'.

החוברת שלנו באה לעזור ללומד הרוצה לחזור על תלמודו, כאשר לאחר הלימוד העצמי של הדף, יוכל הלומד בעצמו לתמצת את הסוגיא ולראות את מסקנותיה ע"י החוברת בתור סמך ועזר לחזרתו העצמית, וע"י כך יקל עליו לזכור את עניני הדף ומסקנותיהם (יש לציין, שלעיתים שינינו את לשון הגמרא, מטעמים שונים ואכמ"ל) ונרגיש שאין זה במקום הלימוד עצמו ח"ו.

בסוף החוברת הוספנו בזעיר אנפין קונטרס "המאור שבה", הכולל מספר מאמרים בעיון ובאמונה, בבחינת "לעולם ליגמר איניש והדר ליסבר" (ע"ז יט), ובבחינת "אין בית מדרש בלא חידוש" (חגיגה ד.), שזכינו לעלות על הכתב לפני כמה שנים, ועכשיו רואים אור בס"ד. **וזאת למודעי**, שניתן היה להוסיף ולתת פנים חדשות במאמרים אלו, אך מקוצר הזמן פרסמנו אותם כמו שהם, בתור מראה מקומות, ואידך זיל גמור. נקווה שיהיו לתועלת הלומדים (הדברים פשוטים שאין לסמוך על המאמרים להלכה, אלא לעיון בלבד).

זבח תודה

כאן המקום לתת שלמי תודה, לישיבה המרכזית העולמית 'מרכז הרב' שממנה אנו סופגים תורה ויראת שמיים, לרבניה ולעומד בראשה מו"ר ראש הישיבה הרה"ג יעקב אלעזר כהנא שפירא שליט"א, המדרכן אותנו ללא הרף בכתיבה ובהוצאת דברי תורה לאור. יהי רצון שד' יוסיף לו כהנה וכהנה רוב נחת, וימשיך בעז"ה להדריך את הישיבה הקדושה בדרך אשר ילכו בה, אמן.

כמו כן ברצוני להודות להורי היקרים אבי מורי ר' רחמים ואימי מורתי שרה רבקה, אשר משקיעים את כל כולם בחינוך וגידול, של אחי ושלי. כל אשר לי שלהם הוא. מן המותר לציין, כי חוברת זו ושאר החוברות בסדרה, לא היו יוצאים מבלעדי תמיכתם ועידודם הן הגשמי והן הרוחני. יהי רצון שירבו אושר ונחת מכל יוצאי חלציהם, ויזכו לכל טוב בבריאות איתנה ונהורא מעליא.

כן יש לתת תודה מיוחדת לבה"ח צחי קנטור נ"י, שמזה מספר שנים משתדל ועושה לילות כימים למען עיצוב, סידור והגהה של החוברות בכלל, וזו בפרט; יזכהו ד' לבנות בית נאמן בישראל, ולרוות בטוב ובנעימים. וכן שלמי תורה למגיחים היקרים, הנהו תרי צנתרי דדהבא, הבחורים השקדנים, מחובשי בית מדרשנו, יוסף פרל נ"י ואריאל פרויליך נ"י. אין מילים בפי להודות להם, יהי רצון שימלא ד' כל משאלותם לטובה וזכות הרבים תעמוד להם ולכל ביתם.

"בצל החכמה בצל הכסף". תודתי הכנה לתורמים היקרים אשר נשא לבם אותם בחכמה להרים קרנה של תורה, בתרומתם הנדיבה למען חוברת זו - "עץ חיים היא למחזיקים בה". ישפיע ד' עליהם שפע ברכה, ישועה ושמחה, ויזכו לכל מילי דמיטב.

נר זיכרון

חוברת זו, כמו קודמיה, יוצאת לעילוי נשמת שמונת הקדושים הי"ד, חבירי וידידי בני ציון היקרים והמסולאים בפז, מיישיבתנו המרכזית העולמית ומהישיבה לצעירים, שעלו בסערה השמימה בליל ר"ח אדר ב' ע"י צורר ישמעאלי ימ"ש שפגע בהם בתוככי קודש הקודשים פנימה. יהי רצון, שלא תדענה המשפחות השכולות עוד צער, וירוו שובע שמחות, ונזכה כולנו לראות במהרה בביאת משיח צדקנו ותחית המתים, אמן ואמן.

לא אשכח להודות לד' יתברך שהצילני בדרך נס באותו לילה רע ונמהר; בשהותי מטרים ספורים מבן העוולה המרצח ימ"ש, ולמרות זאת ריחם ד' עלי בחסדיו המרובים, ובניסי ניסים הצילני. הודו לד' כי טוב כי לעולם חסדו. מי ימלא גבורות ד' ישמיע כל תהלתו. חסדי ד' כי לא תמנו, כי לא כלו רחמיו.

כמו כן חוברת זו מוקדשת לעילוי נשמת סבתי מרת מרים בת ר' יצחק ז"ל, סבי ר' אשר אנשל בן ר' חיים יהודה ז"ל, ודודי היקרים, שמעון בן צדוק ז"ל וניסים בן צדוק ז"ל.

אחרית דבר

בורא עולם, אשר יצר את הים ואת היבשה, נתן לנו את ארצנו הקדושה על מנת לבנותה וליישב אותה, תוך ציוויים מפורשים על חיוב הבנייה והיאחזות בכל מרחביה, והאיסור למסור חלקים ממנה לידי הגוים.

בתקופה קשה זו, פורשים אנו אליו כפינו בתפילה, שיחזק את אחינו המתנחלים בכל מרחבי ארץ קדשנו, בירושלים ובתל-אביב, בגליל ובגולן, בנגב וביהודה, בשומרון ובשרון, ובפרט את הנאחזים במסירות נפש בכל המאחזים החוקיים על פי ציווי ד' האלוקי, שלא ניתן לערעור. ובפרט בימים סבוכים אלו, כאשר חרב הגירוש והעקירה מרחפת רח"ל על הישובים גבעת אסף, מגרון ועוד. הקב"ה יפר עצת כל הקמים עליהם לרעה. "יהי רצון... שתעלנו בשמחה לארצנו ותטענו בגבולנו" - "תטע אותנו כנטיעה שאינה נעקרת בגבול ארץ ישראל" (ביאור הרוקח). יברך ד' חילם, ופועל ידיהם ירצה, "הן עם לבדר ישכון ובגוים (ועמא-ריקא בכלל) לא יתחשב".

יהי רצון שישלח ד' אורו ואמתו על מנהיגי הצבור, לא יתחשבו בגוים, אלא יכירו וידעו את האמת הפשוטה והברורה כי ארץ ישראל שייכת לעם ישראל על פי תורת ישראל בלי הסכמי שלום מדומים, וחלילה מחלוקת ארץ חיינו לידי מרצחים שפלים ושאר מרעין בישין אחרים. בכלל הצפייה לישועה השלמה, הצפייה לישועה מהצרות הפרטיות, ואכן אנו מצפים שמנהיגינו יבינו כי התורה היא מפת הדרכים שלנו ואין זולתה.

ד' ברחמיו המרובים, יזכנו לשלוט שלטון מוחלט על כל מרחבי ארץ חיינו במהרה בימינו אמן.

מאור צוברי

שיעור ו', ישיבת מרכז הרב
חשוון תשע"ב

"שְׂגִיאוֹת מִי יָבִין, מְנַסְתֵּרוֹת נֶגְנִי"

עם התפילה מאת בורא עולם שלא יצא דבר תקלה על ידי, אבקש מאת המעיינים היקרים להודיעני בדברים הנצרכים תיקון.

הערות ותיקונים יתקבלו בברכה בשיחות או בהודעות טקסט למספר:

050-3003340

כמו־כן ניתן להשיג את הקונטרסים הקודמים במס' הנ"ל.

עד היום הוצאנו בסיעתא דשמיא:

- ❖ **"בבא בתרא בצורה קלה" (כולל 'מאור התשובה') - תמצות הדפים.**
- ❖ **"מגילה בצורה קלה מהדורה חדשה" - תמצות הדפים.**
- ❖ **"נדרים בצורה קלה" - תמצות הדפים.**
- ❖ **"בבא מציעא בצורה קלה" - תמצות הדפים.**
- ❖ **"תורה על הפרשה בצורה קלה" - לקט ד"ת קצרים על כל פרשיות השבוע.**
- ❖ **"מאור התשובה" - מאמרים על ענייני תשובה ואלול (חוברת בפני עצמה).**

מסכת מכות

פרק כיצד העדים

דף ב

- משנה "כיצד העדים נעשים... אלא לוקה ארבעים".
- למסקנה, התנא קאי על "כל הזוממין מקדימין לאותה מיתה, חוץ מזוממי בת כהן ובוועלה - שאין מקדימין לאותה מיתה, אלא למיתה אחרת. ויש עדים זוממין אחרים, שאין עושין בהן דין הזמה כל עיקר - אלא מלקות ארבעים. כיצד? מעידין אנו באיש פלוני, שהוא בן גרושה או בן חלוצה - אין אומרים: יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו; אלא - לוקה את הארבעים".
- מנהני מילי שאין עושין דין כאשר זמם, כאשר העידו שהוא בן גרושה או חלוצה? ❖ **רבי יהושע בן לוי:** "וְעֵשִׂיתֶם לוֹ כְּאִשֶּׁר זָמַם" - לו ולא לזרעו (וליפסלוהו לדרידה ולא ליפסלו לזרעיה? בעינן "כְּאִשֶּׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת" - וליכא).
- ❖ **בר פדא:** קל וחומר: ומה המחלל - אינו מתחלל, הבא לחלל ולא חילל - אינו דין שלא יתחלל! ולמסקנה: דחינו את **בר פדא**, ומחזורתא **כריב"ל**.
- מנהני מילי שאין עושין דין כאשר זמם, כאשר העידו שאיש פלוני שהוא חייב גלות? ❖ **ר"ל:** "הוא ינוס אֶל אחת הָעָרִים" - הוא ולא זוממין.
- ❖ **ר' יוחנן:** קל וחומר: ומה הוא - שעשה מעשה במזיד - אינו גולה, הן - שלא עשו מעשה במזיד - אינו דין שלא יגלו! ולמסקנה: דחינו את **ר' יוחנן**, ומחזורתא **כר"ל**.
- **עולא:** רמז לעדים זוממין שלוקין מן התורה, מניין? דכתיב: "וְהִצְדִּיקוּ אֶת הַצִּדִּיק וְהִרְשִׁיעוּ אֶת הָרָשָׁע; וְהָיָה אִם בֶּן הַכּוֹת הָרָשָׁע". משום "והצדיקו את הצדיק, והרשיעו את הרשע" - "והיה אם בן הכות הרשע"?! אלא - עדים שהרשיעו את הצדיק, ואתו עדים אחריני, והצדיקו את הצדיק דמעיקרא, ושוניהו להני רשעים -

"והיה אם בן הכות הרשע" (והיפוך ליה מ"לא תַעֲנֶה"? משום דהוי לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה - אין לוקין עליו).

- ת"ר: ד' דברים נאמרו בעדים זוממין - אין נעשין בן גרושה ובן חלוצה; ואין גולין לערי מקלט; ואין משלמין את הכופר, ואין נמכרין בעבד עברי. משום ר"ע אמרו: אף אין משלמין ע"פ עצמן.

- **"ואין משלמין את הכופר"** - שכן קסברי: כופרא כפרה, והני - לאו בני כפרה נינהו. (תניא: "וַיִּנָּתֶן פְּדִיִּן נַפְשׁוֹ" - דמי גיזק. **רבי ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה**: דמי מזיק". והסביר **רב פפא** מחלוקתם, דכולי עלמא קסברי: כופרא כפרה; וקא מיפלגי: **ת"ק** סבר: בדניזק שיימינן; **ר' ישמעאל** סבר: בדמזיק שיימינן. והטעם **דרבנן**: נאמר "השתה" למטה, ונאמר "השתה" למעלה - מה להלן בדניזק, אף כאן בדניזק).
"ואין נמכרין בעבד עברי":

❖ **רב המנונא**: ה"מ - היכא דאית ליה, או לדידה, או לדידהו; אבל היכא דלית ליה, לא לדידה, ולא לדידהו - מזדבני.

❖ **רבא** - "וְנִמְכַּר בְּגִבְתּוֹ" - בגנבתו ולא בזממו.

"משום ר"ע אמרו אף אין משלמין ע"פ עצמן":

והטעם, דקסבר **ר"ע**: קנסא הוא, וקנס אין משלם ע"פ עצמו (ראיה לכך, **רבה**: תדע, שהרי לא עשו מעשה - ונהרגים ומשלמין. וכן אמר **רב נחמן**: תדע, שהרי ממון ביד בעלים ומשלמים).

דף ג

- **רב**: עד זומם - משלם לפי חלקו. מאי משלם לפי חלקו? מדובר באומר "העדנו והוזמנו בב"ד פלוני וחייבנו ממון". ס"ד אמינא: כיון דלחבריה לא מצי מחייב ליה, איהו נמי לא מיחייב - קמ"ל.

- **משנה** "מעידין אנו את איש ... יירשנה בעלה".

- כיצד שמין?

❖ **רב חסדא**: בבעל.

❖ **רב נתן בר אושעיא**: באשה.

❖ **רב פפא**: באשה ובכתובתה.

- **משנה** "מעידין אנו באיש פלוני... מכאן ועד עשר שנים".

- **לישנא ראשונה**: **שמואל**: המלוה את חבירו לעשר שנים - שביעית משמטתו. ואע"ג דהשתא לא קרינן ביה "לא יִגַּשׁ" - סוף אתי לידִי "לא יִגַּשׁ" (ואין קושי

מהמשנה, שכן היא מדברת במלווה על המשכון ובמוסר שטרותיו לב"ד, ותנן: "המלוה על המשכון, והמוסר שטרותיו לב"ד - אין משמיטין".

לישנא שניה: שמואל: המלוה את חברו לעשר שנים - אין שביעית משמטתו. ואע"ג דאית לידי "לא יגש" - השתא מיהא לא קרינן ביה "לא יגש" (ואין ראייה מהמשנה, שכן היא מדברת במלווה על המשכון ובמוסר שטרותיו לב"ד, דאין משמיטין - דתנן: "המלוה על המשכון, והמוסר שטרותיו לב"ד - אין משמיטין").

אליבא דשמואל יוצא כך:

בשביעית:

- א. האומר לחבירו: "ע"מ שלא תשמטני שביעית" - שביעית משמטת.
- ב. האומר לחבירו: "ע"מ שלא תשמטני בשביעית" - אין שביעית משמטת.

באונאה:

- א. האומר לחבירו "על מנת שאין לך עלי אונאה" - אין לו עליו אונאה.
 - ב. האומר לחבירו "על מנת שאין בו אונאה" - יש בו אונאה.
- תנאי: המלוה את חברו סתם - אינו רשאי לתובעו פחות משלשים יום, אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה. מנא הא מילתא דאמור רבנן: המלוה את חברו סתם, אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום? כתוב: "קִרְכָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה" - ממשמע שנאמר: "קִרְכָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע", איני יודע שהיא "שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה"? אלא מה תלמוד לומר: "שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה"? לומר לך: יש שמטה אחרת שהיא כזו, ואיזו זו? המלוה את חברו סתם, שאינו רשאי לתובעו בפחות משלשים יום, דאמר מר: שלשים יום בשנה חשוב שנה.
- אמרות של רב:
- א. הפותח בית הצואר בשבת - חייב חטאת (וההבדל בין זה למגופת חבית שומתר - שכן בית צוואר זה חבור, וזה אינו חבור).
 - ב. שלשת לוגין מים שנפל לתוכן קורטוב של יין, ומראהו כמראה יין, ונפלו למקוה - לא פסלוהו (ושונה ממי צבע, דתנן: ר' יוסי אומר: מי צבע פוסלין את המקוה בשלשת לוגין). שכן התם - מיא דצבעא מקרי, הכא - חמרא מזיגא מקרי).

דף ד

- תנן: "שלשת לוגין מים חסר קורטוב, שנפל לתוכן קורטוב יין, ומראהו כמראה יין, ונפלו למקוה - לא פסלוהו; וכן ג' לוגין מים חסר קורטוב, שנפל לתוכן קורטוב חלב, ומראהו כמראה מים, ונפלו למקוה - לא פסלוהו. ר' יוחנן בן נורי: הכל הולך אחר המראה.

- ❖ לפי רבא - פשיטא ליה דרב כר' יוחנן בן נורי בלבד.
- ❖ לפי רב פפא - מיבעיא ליה, דבעי:
- רב תני 'חסר קורטוב' ברישא, אבל שלשה לוגין לתנא קמא - פסלי, ואתא ר' יוחנן למימר: הכל הולך אחר המראה, ורב אומר כר' יוחנן בן נורי -
- או, דלמא רב לא תני 'חסר קורטוב' ברישא, ור' יוחנן בן נורי, כי פליג - אסיפא הוא דפליג, ורב דאמר כדברי הכל?
- ❖ לפי רב יוסף - רב לא תני 'חסר קורטוב' ברישא, ורבי יוחנן אסיפא פליג, ורב דאמר כדברי הכל.
- רב: חבית מליאה מים שנפלה לים הגדול, הטובל שם - לא עלתה לו טבילה; חיישינן לשלשה לוגין שלא יהו במקום אחד. ודוקא לים הגדול - דקאי וקיימא; אבל נהרא בעלמא - לא.
- משנה "מעידין אנו באיש פלוני... אין לוקין אלא ארבעים".
- הטעמים:
- ❖ ת"ק: "כְּדִי רְשָׁעוֹ" כתיב. משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות.
- ❖ רבי מאיר: עולא - גמר ממוציא שם רע, מה מוציא שם רע - לוקה ומשלם, אף כל - לוקה ומשלם; וסבר לה כר' עקיבא, דאמר: עדים זוממין - קנסא הוא.
- איכא דמתני להא דעולא אהא דתניא: "וְלֹא תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר וְהִנָּתַר מִמֶּנּוּ עַד בֹּקֶר בְּאֵשׁ תִּשְׂרְפוּ" - בא הכתוב ליתן עשה אחר ל"ת, לומר: שאין לוקין עליו - דברי ר' יהודה. ר' עקיבא: לא מן השם הוא זה; אלא, משום דה"ל לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה - אין לוקין עליו". מכלל דר' יהודה סבר: לאו שאין בו מעשה - לוקין עליו. מנא ליה? עולא: גמר ממוציא שם רע, מה מוציא שם רע, לאו שאין בו מעשה - לוקין עליו; אף כל, לאו שאין בו מעשה - לוקין עליו (ולמסקנה, הגמרא לומדת מהצד השהו שיש בעדים זוממים ובמוציא שם רע, שהוא - לאו שאין בו מעשה, ולוקין עליו, אף כל, לאו שאין בו מעשה לוקין. ורבי יהודה לא סבר לה כרבי עקיבא; וגם לפיו - צד חמור לא פריך).
- אזהרה לעדים זוממין מניין?
- ❖ רבנן: "לֹא תַעֲנֶה בְּרַעְךָ עַד שִׁקָּר".
- ❖ רבי מאיר: "וְהַנִּשְׁאָרִים יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ וְלֹא יִסְפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד" (ורבנן דורשים פס' זה להכרוזה. ורבי מאיר, הכרוזה מ"יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ" נפקא).

דף ה

- **משנה** "משלשין בממוז... לוקה ארבעים".
- מניין?
- ❖ **אביי**: נאמר "רשע" בחייבי מלקיות, ונאמר "רשע" בחייבי מיתות ב"ד - מה להלן אין מיתה למחצה, אף כאן אין מלקות למחצה.
- ❖ **רבא**: בעינן "כְּאֶשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו" וליכא (וממוז מצטרף, מלקות לא מצטרף).
- **משנה** "אין העדים נעשים זוממין... כת הראשונה בלבד".
- מניין?
- ❖ **רב אדא**: "וְהָנָה עַד שֶׁקָּרַע שְׂקָה עָנָה" - עד שתשקר גופה של עדות.
- ❖ **דבי ר' ישמעאל**: "לְעֻנּוֹת בּוֹ סָרָה" - עד שתסרה גופה של עדות.
- **רבא**:
- א. באו שנים ואמרו: "במזרח בירה הרג פלוני את הנפש", ובאו שנים ואמרו: "והלא במערב בירה עמנו הייתם" - חזינן: אי כדקיימי במערב בירה, מיחזא חזו למזרח בירה - אין אלו זוממין; ואם לאו - הרי אלו זוממין (דמהו דתימא: ליחוש לנהורא בריא - קמשמע לן).
- ב. באו שנים ואמרו: "בסורא בצפרא בחד בשבתא הרג פלוני את הנפש", ובאו שנים ואמרו: "בפניא בחד בשבתא עמנו הייתם בנהרדעא" - חזינן: אי מצפרא לפניא, מצי אזיל מסורא לנהרדעא - לא הוו זוממין; ואי לאו - הוו זוממין (דמהו דתימא: ליחוש לגמלא פרחא, קמ"ל).
- ג. באו שנים ואמרו: "בחד בשבתא הרג פלוני את הנפש", ובאו שנים ואמרו: "עמנו הייתם בחד בשבתא, אלא בתרי בשבתא הרג פלוני את הנפש", ולא עוד, אלא אפי' אמרו: "ערב שבת הרג פלוני את הנפש" - נהרגין, דבעידנא דקא מסהדי - גברא לאו בר קטלא הוא.
- ד. באו שנים ואמרו: "בחד בשבתא נגמר דינו של פלוני", ובאו שנים ואמרו: "בחד בשבתא עמנו הייתם, אלא בערב שבת נגמר דינו של פלוני", ולא עוד, אלא אפי' אמרו: "בתרי בשבתא נגמר דינו של פלוני" - אין אלו נהרגין, דבעידנא דקא מסהדי - גברא בר קטלא הוא.
- ה. באו שנים ואמרו: "בחד בשבתא גנב וטבח ומכר", ובאו שנים ואמרו: "בחד בשבתא עמנו הייתם, אלא בתרי בשבתא גנב וטבח ומכר" - משלמין, ולא עוד, אלא אפילו אמרו: "בערב שבת גנב וטבח ומכר" - משלמין, דבעידנא דקא מסהדי - גברא לאו בר תשלומין הוא.
- ו. באו שנים ואמרו: "בחד בשבתא גנב וטבח ומכר ונגמר דינו", ובאו שנים ואמרו: "בחד בשבתא עמנו הייתם, אלא ערב שבת גנב וטבח ומכר ונגמר

דינו", ולא עוד, אלא אפי' אמרו: "בחד בשבתא גנב וטבח ומכר ובתרי בשבתא נגמר דינו" - אין משלמין, דבעידנא דקא מסהדי - גברא בר תשלומין הוא.

• מעשה עם ההיא איתתא דאתאי סהדי ואישתקור, אייתי סהדי ואישתקור, אזלה אייתי סהדי אחריני דלא אישתקור:

❖ **ריש לקיש:** הוחזקה זו.

❖ **ר' אלעזר:** אם היא הוחזקה, כל ישראל מי הוחזקו?

• **משנה** "אין העדים זוממין... שיגמר הדין".

• **בריבי:** לא הרגו - נהרגין, הרגו - אין נהרגין.

• אין עונשין מן הדין, דתניא: "וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אֶחָתָם בֶּת אָבִיו אוֹ בֶּת אִמּוֹ" - אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו, בת אמו ובת אביו מנין? ת"ל: "עֲרֹת אֶחָתָם גָּלָה", עד שלא יאמר יש לי בדין: אם ענש על בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו, בת אביו ובת אמו לא כל שכן! הא למדת, שאין עונשין מן הדין".

• עונש שמענו, אזהרה מנין? תלמוד לומר: "עֲרֹת אֶחָתָם בֶּת אָבִיךָ אוֹ בֶּת אִמְךָ" - אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו, בת אביו ובת אמו מנין? תלמוד לומר: "עֲרֹת בֶּת אִשְׁתְּ אָבִיךָ מוֹלְדֶת אָבִיךָ אֶחָתָם הוּא", עד שלא יאמר יש לי מן הדין: מה אם הוזהר על בת אמו שלא בת אביו ובת אביו שלא בת אמו, בת אביו ובת אמו לא כל שכן! הא למדת, שאין מזהירין מן הדין".

• חייבי מלקיות מנין? תלמוד לומר: "רשע" "רשע". חייבי גליות מנין? אתיא "רוצח" "רוצח".

• תניא: אמר **רבי יהודה בן טבאי**: "אראה בנחמה, אם לא הרגתי עד זומם, להוציא מלבן של צדוקים שהיו אומרים: אין העדים זוממין נהרגין עד שיהרג הנדון". אמר לו **שמעון בן שטח**: "אראה בנחמה, אם לא שפכת דם נקי, שהרי אמרו חכמים: אין העדים זוממין נהרגין עד שיוזמו שניהם, ואין לוקין עד שיוזמו שניהם". מיד קבל עליו **ר' יהודה בן טבאי**, שאינו מורה הוראה אלא לפני **שמעון בן שטח**. וכל ימיו של **ר' יהודה בן טבאי** היה משתטח על קברו של אותו העד, והיה קולו נשמע, וכסבורין העם לומר: קולו של הרוג, אמר: "קולי שלי הוא, תדעו, למחר הוא מת אין קולו נשמע" (**רב אחא בריה דרבא**: דלמא בדינא קם בהדיה, אי נמי פיוסי פייסיה!).

- **משנה** "על פי שנים עדים או... שהרג את הנפש"
- **רבא:** והוא שהעידו כולם בתוך כדי דיבור, דהיינו - שכל אחד ואחד בתוך כדי דיבור של חברו.
- **רבא:** "קום דְּכָר" - במקיימי דבר הכתוב מדבר.
- "מה יעשו שני אחים..."
- היכי אמרינן להו? הכי אמרינן להו: "למיחזי אתיתו, או לאסהודי אתיתו"? אי אמרי דלאסהודי אתו, נמצא אחד מהן קרוב או פסול - עדותן בטלה. אי אמרי: למיחזי אתו - מה יעשו שני אחין שראו באחד שהרג את הנפש.
- הלכה כמי?
- ❖ **שמואל:** הלכה כר' יוסי.
- ❖ **רב נחמן:** הלכה כרבי.
- **משנה** "היו שנים רואין אותו... שומעת מפי התורגמן".
- **רב:** מנין לעדות מיוחדת שהיא פסולה? שנאמר: "לא יומת על פי עד אחד". מאי אחד? אילימא: עד אחד ממש - מרישא שמעינן לה: "על פי שנים עדים"! אלא, מאי "אחד"? אחד אחד.
- **רבא:** אם היו רואין את המתרה, או המתרה רואה אותן - מצטרפין. ואמר **רבא:** מתרה שאמרו - אפילו מפי עצמו, ואפילו מפי השד.
- נסיון של **רב נחמן** לומר שעדות מיוחדת כשירה בדיני ממונות, שכן כתוב: "לא יומת על פי עד אחד". בדיני נפשות הוא דאין כשירה; אבל בדיני ממונות - כשירה. אך הגמרא נשארת בקשיא.
- **תניא:** **רבי יוסי בר יהודה:** חבר אין צריך התראה, לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד.
- "דבר אחר: 'על פי שנים עדים' - שלא תהא סנהדרין שומעת מפי התורגמן":
- הנהו לעוזי דאתו לקמיה **דרבא**, אוקי **רבא** תורגמן בינייהו. שכן **רבא** מידע הוה ידע מה דהוו אמרי, ואהדורי הוא דלא הוה ידע.
- **אילעא וטוביה** קריביה דערבא הוה. סבר **רב פפא** למימר: גבי לוח ומלוה רחיקי נינהו. א"ל **רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא:** אי לית ליה ללוה, לאו בתר ערבא אזיל מלוה?

- **משנה** "מי שנגמר דינו... מרבין שופכי דמים בישראל".
- **תניא:** **רבי יהודה בן דוסתאי** אומר משום **רבי שמעון בן שטח**: ברח מארץ לחוצה לארץ - אין סותרין את דינו. מחוצה לארץ לארץ - סותרין את דינו, מפני זכותה של ארץ ישראל.
- **"סנהדרין נוהגת..."**:
 - מניין? דתנו רבנן: **"וְהָיוּ אֵלֶּה לָכֶם לְחֻקֹּת מִשְׁפָּט לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם"** - למדנו לסנהדרין, שנוהגת בארץ ובחוצה לארץ. א"כ, מה תלמוד לומר: **"בְּשַׁעְרֶיהָ"**? בשעריך - אתה מושיב בתי דינים בכל פלך ופלך, ובכל עיר ועיר; ובחור"ל - אתה מושיב בכל פלך ופלך, ואי אתה מושיב בכל עיר ועיר.
 - בעיה: 'אחת לשבעים שנה' - נקראת חבלנית, או דלמא: אורח ארעא היא? תיקו.
 - **"רבי טרפון ורבי עקיבא** אומרים אילו היינו..."
- היכי הוו עבדי?
- ראיתם טריפה הרג? שלם הרג? והוסיף **רב אשי**: אם תמצא לומר: שלם הוה - דלמא במקום סייף נקב הוה? (בבועל את הערוה, היכי הוו עבדי? ראיתם כמכחול בשפופרת? ורבנן היכי דיינו? **כשמואל**, דאמר: **"וּבְמִנְאַפִּים"** - משיראו כמנאפים.

סליק פרק כיצד העדים

פרק אלו הן הגולין ❧

- **משנה** "אלו הן הגולין... זה הכלל כל שבדרך ירידתו גולה ושלא בדרך ירידתו אינו גולה".
- מנא ה"מ? **שמואל**: דאמר קרא: "וַיִּפֹּל עָלָיו וַיָּמָת" - עד שיפול דרך נפילה.
- תנו רבנן (למסקנה): "בשגגה" - פרט לאומר מותר (אליבא ד**רבא**, דאמר: האומר מותר - קרוב למזיד הוא). "בכלי דעת" - פרט למתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם, לגוי והרג את ישראל, לנפל והרג בן קיימא.
- ת"ר, "וְאִם בְּפִתְעָה" - פרט לקרן זוית. "בְּלֹא אֵיכָה" - פרט לשונא. "הַדָּפוּ" - שדחפו בגופו. "אוֹ הַשְּׁלִיךְ עָלָיו" - להביא ירידה שהיא צורך עליה. "בְּלֹא צְדִיקָה" - פרט למתכוין לצד זה, והלכה לה לצד אחר. "וְאֲשֶׁר לֹא צָדָה" - פרט למתכוין לזרוק שתיים וזרק ארבע. "וְאֲשֶׁר יָבֹא אֶת רַעְהוּ בַּיַּעַר" - מה יער, רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם - אף כל, רשות לניזק ולמזיק ליכנס לשם.
- בעיה: היה עולה בסולם, ונשמט השליכה מתחתיו, ונפלה והרגה - מהו? כי האי גוונא - עליה היא, או ירידה היא? ניסיון הגמרא לומר שזאת מחלוקת תנאים, שהרי מצינו שתי ברייתות: אחת פסקה חייב, והשניה פסקה פטור. ומאי לאו בהא קא מיפלגי, דמר סבר: ירידה היא, ומר סבר: עליה היא? ודוחה הגמרא בשלוש אפשרויות:
 - א. כ"ע - עליה היא, ולא קשיא: כאן - לניזקין (חייב), כאן - לגלות.
 - ב. הא והא - לגלות, ולא קשיא: הא - דאתליע (חייב), הא - דלא אתליע.
 - ג. הא והא - דלא אתליע, ולא קשיא: הא - דמיהדק, והא - דלא מיהדק (חייב).
- **משנה** "נשמט הברזל מקתו... אומרים אינו גולה".
- תנאי: אמר להם **רבי לחכמים**: וכי נאמר "ונשל הברזל מעצו"? והלא לא נאמר, אלא: "וְנָשַׁל הַבְּרִזָּל מִן הָעֵץ"! ועוד, נאמר "עץ" למטה, ונאמר "עץ" למעלה, מה "עץ" האמור למעלה - מן העץ המתבקע, אף "עץ" האמור למטה - מן העץ המתבקע.
- **רב**: ושניהם (גם **רבי** וגם **חכמים**) מקרא אחד דרשו: "וְנָשַׁל הַבְּרִזָּל מִן הָעֵץ", **רבי** סבר: יש אם למסורת - "ונישל" כתיב. ו**רבנן** סברי: יש אם למקרא - "ונישל" קרינן (וא"ת: ו**רבי**, יש אם למסורת סבירא ליה? והאמר **רבי יוחנן**: **רבי** ו**רבי יהודה** בן **רועץ** ו**ב"ש** ו**ר"ש** ו**ר"ע** - כולו סבירי להו: יש אם למקרא? י"ל: היינו דקאמר להו ועוד).

- **רב פפא:** מאן דשדא פיסא לדיקלא, ואתר תמרי, ואזול תמרי וקטול - באנו למחלוקת **דרבי ורבנן**, דמהו דתימא: ככח כחו דמי - קמ"ל. וכח כחו **לרבי** משכחת לה - כגון דשדא פיסא, ומחיה לגרמא, ואזיל גרמא ומחיה לכבאסא, ואתר תמרי, ואזול תמרי וקטול.

דף ח

- **משנה** "הזורק אבן... תלמידו ושליח ב"ד".
- למסקנה מדובר, שסותר כותלו ביום לאשפה העשויה ליפנות בה בלילה ואין עשויה ליפנות בה ביום, ואיכא דמקרי ויתיב. פושע לא הוי - דהא אינה עשויה ליפנות בה ביום; אונס נמי לא הוי - דהא איכא דמקרי ויתיב.
- ת"ר: "ומצא" - פרט לממציא את עצמו. מכאן אמר **רבי אליעזר בן יעקב**: אם משיצתה האבן מידו, הוציא הלה את ראשו וקבלה - פטור (והכא "ומצא" מעיקרא משמע, שכן הכא מענייניה דקרא "ומצא" דומיא ד"יער". מה "יער" - מירי דאיתיה מעיקרא, אף "ומצא" נמי - מירי דאיתיה מעיקרא).
- א"ל ההוא מרבנן **לרבא**: ממאי דמחטבת עצים דרשות? דלמא מחטבת עצים דסוכה, ומחטבת עצים דמערכה, ואפ"ה אמר רחמנא: ליגלי? א"ל: כיון דאם מצא חטוב אינו חוטב - לאו מצוה, השתא נמי - לאו מצוה. הדר אמר **רבא**: לאו מילתא היא דאמרי. "ואשר יבא את רעהו ביער" - מה יער, דאי בעי - עייל, ואי בעי - לא עייל; ואי סלקא דעתך מצוה - מי סגיא דלא עייל?
- איכא דמתני לה אהא: "בְּחָרִישׁ וּבְקִצִּיר תִּשְׁבֹּת" - ר"ע אומר: אינו צ"ל חריש של שביעית וקציר של שביעית, שהרי כבר נאמר: "שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וּכְרָמְךָ לֹא תִזְמַר"; אלא, אפילו חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית, וקציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית. **רבי ישמעאל**: מה "חריש" - רשות, אף "קציר" - רשות; יצא קציר העומר, שהוא מצוה. א"ל ההוא מרבנן **לרבא**: ממאי דחרישה דרשות? דלמא חרישת עומר דמצוה, ואפ"ה אמר רחמנא: תשבות? א"ל: כיון דאם מצא חרוש אינו חורש - לאו מצוה. הדר אמר **רבא**: לאו מילתא היא דאמרי. קצירה דומיא דחרישה: מה חרישה - מצא חרוש, אינו חורש; אף קצירה נמי - מצא קצור, אינו קוצר. ואי ס"ד מצוה מצא קצור אינו קוצר מצוה לקצור ולהביא.
- **משנה** "האב גולה על ידי... על ידי גר תושב".
- "האב גולה ע"י הבן" - מדובר שמלמדו שוליא דנגרי, והבן גמיר אומנותא אחרייתא.
- "הכל גולין על ידי ישראל...":
- "הכל" לאיתויי מאי? לאיתויי עבד וכותי.

- ת"ר: עבד וכותי גולה ולוקה ע"י ישראל וישראל גולה ולוקה ע"י כותי ועבד. בשלמא עבד וכותי גולה ע"י ישראל ולוקה גולה דקטליה ולוקה דלטייה אלא ישראל גולה ולוקה ע"י כותי, בשלמא גולה דקטליה אלא לוקה אמאי דלטייה "וְנָשִׂיא בְּעַמָּךְ לֹא תֵּאָדָר" - בעושה מעשה עמך?
❖ **רב אחא בר יעקב:** כגון שהעיד בו והוזהר.
- ❖ **רב אחא בריה דרב איקא:** הכא במאי עסקינן כגון שהכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה, דאמר ר' יוחנן: הכהו הכאה שאין בה שוה פרוטה לוקה ולא מקשינן הכאה לקללה.

דף ט

- סתירה: שנינו במשנה "חוץ מעל ידי גר תושב..." - אלמא גר תושב גוי הוא, אימא סיפא "גר תושב גולה ע"י גר תושב" - כאן בגר תושב שהרג גר תושב (הסיפא) כאן בגר תושב שהרג ישראל.
- איכא דרמי קראי אהרדי: כתיב "לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְלִגֵּר וְלַתּוֹשֵׁב בְּתוֹכָם תִּהְיֶינָה שֵׁשׁ הָעָרִים הָאֵלֶּה לְמַקְלָט" וכתוב "וְהָיוּ לָכֶם הָעָרִים לְמַקְלָט" - לכם ולא לגרים? ל"ק כאן בגר תושב שהרג ישראל (אין ערי מקלט) כאן בגר תושב שהרג גר תושב.
- כסבור בהמה ונמצא אדם, כנעני ונמצא גר תושב:
❖ **רבא** - חייב שכן האומר מותר קרוב למזיד הוא.
❖ **רב חסדא** - פטור שכן האומר מותר אנוס הוא.
- **משנה** "הסומא אינו גולה... הרג הרי זה גולה".
- ת"ר, "בְּלֹא רְאוּת" - פרט לסומא דברי **רבי יהודה**. **רבי מאיר** - "בְּלֹא רְאוּת" - לרבות את הסומא. והטעמים:
רבי יהודה - דכתיב "וְאֲשֶׁר יָבֹא אֶת רְעֵהוּ בְּעֵר" - אפילו סומא, אתא "בְּלֹא רְאוּת" - מעטיה.
- רבי מאיר** - "בְּלֹא רְאוּת" - למעט, "בְּבָלִי דַעַת" - למעט, הוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות (ורבי יהודה "בְּבָלִי דַעַת" - פרט למתכוין הוא דאתא).
- מתניתין **רבי יוסי בר יהודה** היא דתניא "**רבי יוסי בר יהודה** אומר חבר אינו צריך התראה לפי שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד".
- סתירה: תניא, כיצד אמר **רבי שמעון** יש שונא גולה ויש שונא שאינו גולה, נפסק - גולה. נשמט - אינו גולה. ומאידך שנינו, ר' **שמעון** אומר לעולם אינו גולה עד שישמט מחצלו מידו, קשיא נפסק אנפסק קשיא נשמט אנשמט? נשמט אנשמט לא

קשיא הא באוהב (גולה) והא בשונא. נפסק אנפסק לא קשיא הא רבי (לא גולה) והא רבנן.

- **משנה** "להיכן גולין לערי מקלט... והשיבו אותו העדה אל עיר מקלטו וגו'".
- תנו רבנן: שלש ערים הבדיל משה בעבר הירדן וכנגדן הבדיל יהושע בארץ כנען ומכוונות היו כמין שתי שורות שבכרם חבון ביהודה כנגד בצר במדבר, שכם בהר אפרים כנגד רמות בגלעד, קדש בהר נפתלי כנגד גולן בבשן. ושלשת שיהו משולשין שיהא מדרום לחבון כמחבון לשכם ומחבון לשכם כמשכם לקדש ומשכם לקדש כמקדש לצפון.

דף י

- שואלת הגמרא: בעבר הירדן תלת בארץ ישראל תלת! **אביי** - בגלעד שכיחי רוצחים דכתיב "גִּלְעָד קְרִית פְּעֻלִי אֲנִי עֶקֶבָה מִדָּם" - מאי עקובה מדם? שהיו עוקבין להרוג נפשות (וכן בשכם שכיחי רוצחים דכתיב "וּכְחָפִי אִישׁ גִּדּוּדִים חָבַר כְּהָנִים דָּרָךְ יִרְצָחוּ שְׂכָמָה" - מאי חבר כהנים? שהיו מתחבירין להרוג נפשות ככהנים הללו שמתחבירין לחלוק תרומות בבית הגרנות).
- **אביי** - ששת ערי המקלט המפורשים לעיל - קולטות בין לדעת בין שלא לדעת, וארבעים שתיים הרי הלויים שקולטים - לדעת קולטות שלא לדעת אינן קולטות.
- בחבון עיר מקלט הוא הפרוודה. ובקדש ישנה מחלוקת מה עיר מקלט?
❖ **רב יוסף** - היה שתי קדש ואחת מהן היתה עיר המקלט.
❖ **רב אשי** - כגון סליקום ואקרא דסליקום (שאקרא דסליקום היא כמו קדש שקולטת).
- ערים הללו (ערי המקלט) אין עושין אותן לא טירין קטנים, ולא כרכין גדולים, אלא עיירות בינוניות ואין מושיבין אותן אלא במקום מים, ואם אין שם מים מביאין להם מים, ואין מושיבין אותן אלא במקום שווקים, ואין מושיבין אותן אלא במקום אוכלוסין נתמעטו אוכלוסיהן - מוסיפין עליהן, נתמעטו דיוריהן - מביאין להם כהנים לזים וישראלים, ואין מוכרין בהן לא כלי זיין ולא כלי מצודה דברי **רבי נחמיה** ו**וחכמים** מתירין. ושזין שאין פורסין בתוכן מצודות ואין מפשילין לתוכן חבלים כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם. **רבי יצחק** - מאי קרא "וְנָס אֶל אֶחָת מִן הָעָרִים הָאֵלֶּה וְחָי" - עביר ליה מידי דתהוי ליה חיותא.
- תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו שנאמר "וחי" - עביר ליה מידי דתהוי ליה חיותא. אמר **ר' זעירא** מכאן שלא ישנה אדם לתלמיד שאינו הגון.

- **רבי יוחנן** - הרב שגלה מגלין ישיבתו עמו. ומה שמצינו שד"ת קולטין, התם מדובר בעידנא דעסיק בה, אך בעידנא דלא עסיק בה לא קולטין. ואי בעית אימא מאי ד"ת קולטין? ממלאך המות.
- **רבי תנחום בר חנילאי** - מפני מה זכה ראובן לימנות בהצלה תחלה? מפני שהוא פתח בהצלה תחלה שנאמר "וַיִּשְׁמַע רְאוּבֵן וַיִּצְלֶהוּ מִיָּד". **רבי שמלאי** - מאי דכתיב? "אִזּוּ יִבְדִּיל מֹשֶׁה שְׁלֹשׁ עָרִים בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן מִזְרְחָה שְׁמוֹשׁ" אמר לו הקב"ה למשה הזרח שמש לרוצחים. איכא דאמרי א"ל הזרחת שמש לרוצחים.
- **"אהב כסף לא ישבע כסף ומי אהב בהמון לא תבואה"**:
 ❖ **רבי סימאי** - "אהב כסף לא ישבע כסף" - זה משה רבינו שהיה יודע שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש בארץ כנען, ואמר 'מצוה שבאה לידי אקיימנה'. "ומי אהב בהמון לא תבואה" - למי נאה ללמד בהמון מי שכל תבואה שלו.
 ❖ **רבה בר מרי** - "ומי אהב בהמון לא תבואה" - כל האוהב למלמד בהמון לו תבואה **רב אשי** - כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה.
 ❖ **רבינא** - כל האוהב ללמד בהמון לו תבואה.
- **רבי יהושע בן לוי** - מאי דכתיב "עמדות היו רגלינו בפעריה ירושלם" מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה? שערי ירושלם שהיו עוסקים בתורה. ועוד דרש **רבי יהושע בן לוי** - מאי דכתיב "שיר המעלות לדוד שמחתי באמרים לי בית ד' נלך" אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא 'דבש' ע שמעתי בני אדם שהיו אומרים מתי ימות זקן זה ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה לרגל ושמחתי' אמר לו הקב"ה "כי טוב יום בחצריך מאלף" - טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח'.
- **תניא, ר' אליעזר בן יעקב** - מקלט היה כתוב על פרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם. דכתיב "תִּכְיֶינָה לְךָ הַדֶּרֶךְ" - עשה לך הכנה לדרך.
- **רב חמא בר חנינא** פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא "טוב וישר ד' על כן יורה חטאים בדרך" - אם לחטאים יורה ק"ו לצדיקים. **ר"ש בן לקיש** פתח לה פתחא להאי פרשתא מהכא "וַאֲשֶׁר לֹא צָדָה וְהָאֱלֹקִים אָנָּה לִידּוּ..." "כַּאֲשֶׁר יֹאמַר מֶשֶׁל הַקֶּדְמִי מִרְשָׁעִים יֵצֵא רָשָׁע..." - במה הכתוב מדבר? בשני בני אדם שהרגו את הנפש אחד הרג בשוגג ואחד הרג במזיד, לזה אין עדים ולזה אין עדים, הקב"ה מזמינן לפונדק אחד זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם וזה שהרג בשוגג יורד בסולם ונפל עליו והרגו, זה שהרג במזיד נהרג וזה שהרג בשוגג גולה.
- **רבי אלעזר** - מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו: **מן התורה** דכתיב "לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם" וכתוב "קוּם לְךָ אֲתָם." **מן**

הנביאים דכתיב "אני ד' אלקיך מלמדך להועיל מדריךך בדרך תלך". מן הכתובים דכתיב "אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן".

• **רב הונא** - רוצח שגלה לעיר מקלט ומצא גואל הדם והרגו - פטור קסבר "ולו אין משפט מות" בגואל הדם הוא דכתיב.

• מחלוקת בריתות:

❖ ברייתא ראשונה - ' "ולו אין משפט מות" ברוצח הכתוב מדבר, אתה אומר ברוצח או אינו אלא בגואל הדם כשהוא אומר "והוא לא שניא לו מתמל שלשם" הוי אומר ברוצח הכתוב מדבר'.

❖ ברייתא שניה - ' "ולו אין משפט מות" בגואל הדם הכתוב מדבר, אתה אומר בגואל הדם הכתוב מדבר או אינו אלא ברוצח, כשהוא אומר "פי לא שניא הוא לו מתמול שלשום" הרי רוצח אמור, הא מה אני מקיים ולו אין משפט מות בגואל הדם הכתוב מדבר.

• דתניא, "וידברו אלי" - דברים הראוים לו אומרים לו 'אל תנהג בו מנהג שופכי דמים בשגגה בא מעשה לידו'. ר"מ - הוא מדבר ע"י עצמו שנאמר "וזה דבר הרצח" אמרו לו הרבה שליחות עושה.

• תניא, ר' יוסי בר' יהודה - בתחלה אחד שוגג ואחד מזיד - מקדימין לערי מקלט וב"ד שולחין ומביאין אותם משם, מי שנתחייב מיתה הרגוהו שנאמר "ושלחו זקני עירו ולקחו אתו משם ונתנו אתו ביד גאל הדם ומת". מי שלא נתחייב פטרוהו שנאמר "והצילו העדה את הרצח מיד גאל הדם". מי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו שנאמר "והשיבו אתו העדה אל עיר מקלטו אשר נס שקמה". רבי - מעצמן הן גולין כסבורין הן אחד שוגג ואחד מזיד קולטות והן אינן יודעין שבשוגג קולטות במזיד אינן קולטות.

• **רבי אלעזר** - עיר שרובה רוצחים אינה קולטת שנאמר "ודבר באזני זקני העיר ה"היא את דבריו" - ולא שהושוו דבריהן לדבריו. ועוד אמר **רבי אלעזר** - עיר שאין בה זקנים אינה קולטת דבעינן "זקני העיר" וליכא.

• עיר שאין בה זקנים, לגבי עיר מקלט:

❖ **חד אומר** - קולטת, "זקני העיר" מצוה בעלמא.

❖ **חד אומר** - אינה קולטת, דבעינן "זקני העיר" וליכא.

עיר שאין בה זקנים, לגבי בן סורר ומורה:

❖ **חד אומר** - נעשה בה בן סורר ומורה, "זקני עירו" מצוה בעלמא.

❖ **חד אומר** - אין נעשה בה בן סורר ומורה, דבעינן "זקני עירו" וליכא.

עיר שאין בה זקנים, לגבי עגלה ערופה:

❖ **חד אומר** - מביאה עגלה ערופה, "זקני העיר ה"היא" מצוה בעלמא.

❖ **חד אומר** - אינה מביאה עגלה ערופה, דבעינן "זקני העיר ה"היא" וליכא.

דף יא

- **רבי חמא בר חנינא** - מפני מה נאמרה פרשת רוצחים בלשון עזה? דכתיב "וַיִּדְבֹר ד' אֶל יְהוֹשֻעַ לֵאמֹר: דְּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר תִּנּוּ לָכֶם אֶת עֲרֵי הַמִּקְלָט אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֲלֵיכֶם..." מפני שהן של תורה. (למימרא דכל 'דבר' ולא 'ידבר' לשון קשה הוא)
- פליגי בה רבי יהודה ורבנן:
 - ❖ **חד אומר** - מפני ששיהם.
 - ❖ **חד אומר** - מפני שהן של תורה.
- "וַיִּכְתֹּב יְהוֹשֻעַ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה בְּסֵפֶר תּוֹרַת אֱלֹקִים":
 - פליגי בה ר' יהודה ור' נחמיה,
 - ❖ **חד אומר** - שמנה פסוקים.
 - ❖ **חד אומר** - ערי מקלט, וה"ק ויכתוב יהושע בספרו את הדברים האלה הכתובים בספר תורת אלקים.
- ספר שתפרו בפשתן:
 - פליגי בה ר' יהודה ור"מ:
 - ❖ **חד אומר** - כשר, כי איתקש למותר בפ"ך להלכותיו לא איתקש. ולית הלכתה כוותיה.
 - ❖ **חד אומר** - פסול, דכתיב "לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ד' בְּפִיךָ" ואיתקש כל התורה כולה לתפילין, מה תפילין הלכה למשה מסיני לתופרן בגדין אף כל לתופרן בגדין.
- **משנה** "אחד משוח בשמן המשחה... בניהם שימותו".
- מנא הני מילי? **רב כהנא** - דאמר קרא "וַיָּשֶׁב בָּה עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל" וכתיב "כִּי בָעִיר מִקְלָטוֹ יָשֶׁב עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל" וכתיב "וְאַחֲרֵי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל". ור' יהודה כתיב קרא אחרינא "לְשׁוֹב לְשֹׁכֵת בְּאַרְץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן" (ואידך מדלא כתיב הגדול חד מהנך הוא).
- "לפיכך אימותיהן של הכהנים...":
 - טעמא דלא מצלו הא מצלו מייתי והכתיב "כַּצְפוֹר לְנוֹד כְּדוֹר לְעוֹף כֶּן קָלֶלֶת חָגֹם לוֹ תְּבֹא"? אמר **ההוא סבא** מפירקיה **דרבא** שמייע לי, שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו. (ואיכא דמתני 'כדי שיתפללו על בניהם שלא ימותו' - טעמא דמצלו הא לא מצלו מייתי, מאי הוה ליה למעבד? הכא אמרינן טוביה חטא וזיגור

מנגיד התם אמרי שכם נסיב ומבגאי גזיר, אמר ליה **הוא סבא** מפירקיה **דרבא** שמיע לי שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו.

- **רב** - קללת חכם אפי' בחנם היא באה מנלן? **מאחיתופל** שבשעה שברה **דוד** שיתין, קפא תהומא בעא למישטפא לעלמא אמר 'מהו לכתוב שם אחספא ומישדא בתהומא דליקו אדוכתיה', ליכא דאמר ליה מידי אמר 'כל היודע דבר זה ואינו אומר יחנק בגרונו' נשא **אחיתופל** ק"ו בעצמו אמר 'ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה התורה שמי שנכתב בקרושה ימחה על המים לכל העולם כולו לא כל שכן' א"ל 'שרי', כתב שם אחספא שדי אתהומא נחת וקם אדוכתיה, ואפ"ה כתיב "וְאַחִיתוֹפֶל רָאָה כִּי לֹא נַעֲשֶׂתָה עֲצָתוֹ וַיַּחֲבֹשׂ אֶת הַחֲמוֹר וַיָּקֶם וַיִּלָּךְ אֶל בֵּיתוֹ אֶל עִירוֹ וַיֵּצֵא אֶל בֵּיתוֹ וַיַּחֲנֹק וַיָּמָת".

- **רבי אבהו** - קללת חכם אפילו על תנאי היא באה מנלן? מעלי דקאמר ליה עלי לשמואל "כֹּה יַעֲשֶׂה לָךְ אֱלֹקִים וְכֹה יוֹסִיף אִם תִּכְחַד מִמֶּנִּי דָּבָר" ואף על גב דכתיב "וַיִּגְדֹּר לוֹ שְׁמוּאֵל אֶת כָּל הַדְּבָרִים וְלֹא כַחַד מִמֶּנּוּ" כתיב "וְלֹא הָלַכוּ בָנָיו בְּדַרְכָּיו..."

- **רב** - נידוי על תנאי צריך הפרה מנלן? מיהודה דכתיב "אִם לֹא הִבִּיאתִיו אֵלַיךְ..." ואמר **רבי יונתן** - מאי דכתיב "יְהִי יְאוּבָן וְאֵל יָמָת..." "וְזֹאת לַיהוָה" - כל אותן מ' שנה שהיו ישראל במדבר עצמותיו של יהודה היו מגולגלין בארון עד שעמד משה ובקש עליו רחמים אמר לפניו 'רבונו של עולם מי גרם לראובן שיודה יהודה' "וְזֹאת לַיהוָה וַיֹּאמֶר שְׁמַע ד' קוֹל יְהוָה" עאל איבריה לשפא, לא הוה קא מעיילי ליה למתיבתא דרקיע "וְאֵל עֲמוֹ תִּבְיָאֲנוּ", לא הוה קא ידע למישקל ומיטרח בשמעתא בהדי רבנן "יִדְּיו רַב לוֹ", לא הוה ידע לפרוקי קושיא "וְעֲזָר מִצְרֵי תִּהְיֶה".

- רוצח בשגגה במיתת כולן הוא חוזר או דלמא במיתת אחד מהן, ולא נפשט.

- **משנה** "משנגמר דינו מת... וכל אדם חייבין עליו".

- **אביי** - ק"ו ומה מי שגלה כבר יצא עכשיו, מי שלא גלה אינו דין שלא יגלה (ומיתת כהן הוא דמכפרא).

- "אם עד שלא נגמר דינו..."

מנא הני מילי? "וַיָּשֶׁבֶת בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ" - וכי הוא מושחו אלא זה שנמשח בימיו. מאי הוה ליה למעבד? היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות ולא ביקש.

- **אביי** - נגמר דינו ומת, מוליכין את עצמותיו לשם דכתיב "לָשׁוּב לְשֶׁבֶת בְּאַרְץ עַד מוֹת הַכֹּהֵן" - ואיזהו ישיבה שהיא בארץ הוי אומר זו קבורה.

- תנא, מת קודם שמת כ"ג - מוליכין עצמותיו על קברי אבותיו דכתיב "יָשׁוּב הָרָצָח אֶל אֲרֶץ אֲחֻזָּתוֹ" - איזהו ישיבה שהיא בארץ אחוזתו? הוי אומר זו קבורה.

- נגמר דינו, ונעשה כהן בן גרושה או בן חלוצה:
פליגי בה רבי אמי ור' יצחק נפחא,
❖ חד אומר - מתה כהונה.
❖ חד אומר - בטלה כהונה.

דף יב

- מחלוקת:
❖ רב - שתי טעיות טעה יואב באותה שעה דכתיב "וינס יואב אל אהל ד' ויחזק בקרנות המזבח" טעה שאינו קולט אלא גגו והוא תפס בקרנותיו, טעה שאינו קולט אלא מזבח בית עולמים והוא תפס מזבח של שילה.
❖ אבוי - בהא נמי מיטעא טעה טעה שאינו קולט אלא כהן ועבודה בידו והוא זר.
• ריש לקיש - שלש טעיות עתיד שרו של רומי לטעות, דכתיב "מי זה בא מאדום חמוץ בגדים ממצרה" טועה שאינה קולטת אלא בצר והוא גולה לכצרה, טועה שאינה קולטת אלא שוגג והוא מזיד היה, טועה שאינה קולטת אלא אדם והוא מלאך.
• ר' אבהו - ערי מקלט לא נתנו לקבורה דכתיב "ומגרישיהם יהיו לבהמתם ולרכשם ולכל חיתם" - לחיים נתנו ולא לקבורה (וה"מ לויים אך רוצח כן נקבר שם).
• סתירה - שנינו "כשם שהעיר קולטת..." ורמינהו "וישב פה" - בה ולא בתחומה? לא קשיא כאן לקלוט כאן לדור (לא בתחומה).
• ת"ר, "ורצח גאל הדם את הרצח" - מצוה ביד גואל הדם, אין גואל הדם רשות ביד כל אדם דברי רבי יוסי הגלילי. ר' עקיבא - רשות ביד גואל הדם וכל אדם חייבין עליו.
והטעמים: רבי יוסי הגלילי - מי כתיב אם רצח. רבי עקיבא - מי כתיב ירצח.
• רב - רוצח שיצא חוץ לתחום ומצאו גואל הדם והרגו - נהרג עליו הוא דאמר כי האי תנא דתניא "ר' אליעזר - "עד עמדו לפני העדה למשפט" - מה ת"ל? לפי שנאמר "ורצח גאל הדם את הרצח" - יכול מיד ת"ל "עד עמדו לפני העדה למשפט". (ורבי יוסי ורבי עקיבא האי "עד עמדו לפני העדה למשפט" דרשי ביה לכדתניא רבי עקיבא - מניין לסנהדרין שראו אחד שהרג את הנפש שאין ממיתין אותו עד שיעמוד בב"ד אחר ת"ל "עד עמדו לפני העדה למשפט" - עד שיעמוד בב"ד אחר).
• ת"ר, "ואם יצא יצא הרצח" - אין לי אלא במזיד בשוגג מנין ת"ל "ואם יצא יצא" - מ"מ. והתניא, במזיד נהרג בשוגג גולה? לא קשיא הא כמאן דאמר אמרינן דברה

תורה כלשון בני אדם (הבריתא השניה ומסתברא כמ"ד דברה תורה כלשון בני אדם, שלא יהא סופו חמור מתחלתו מה תחלתו במזיד נהרג בשוגג גולה אף סופו במזיד נהרג בשוגג גולה) הא כמאן דאמר לא אמרינן דברה תורה כלשון בני אדם.

אב שהרג בנו אין בנו נעשה לו גואל הדם אך בן בנו כן נעשה לו.

• **משנה** "אילן שהוא עומד... הכל הולך אחר הנוף".

• סתירה - שנינו "אילן שהוא עומד בתוך הפנים ונוטה לחוץ או עומד בחוץ ונוטה לפנים מכנגד החומה ולפנים כלפנים מכנגד החומה ולחוץ כלחוץ" ומאידך שנינו "בירושלים הלך אחר הנוף בערי מקלט הלך אחר הנוף"?

• **רב כהנא** - לא קשיא הא ר' יהודה והא רבנן דתניא, "ר' יהודה אומר במערה הולך אחר פתחה באילן הולך אחר נופו". שואלת הגמרא, אימור דשמעת ליה לר"י גבי מעשר לחומרא, עיקרו בחוץ ונופו בפנים כי היכי דבנופו לא מצי פריק בעיקרו נמי לא מצי פריק, עיקרו מבפנים ונופו מבחוץ כי היכי דבנופו לא מצי אכיל בלא פדייה בעיקרו נמי לא מצי אכיל בלא פדייה, אלא גבי ערי מקלט בשלמא עיקרו בחוץ ונופו בפנים כי היכי דבנופו לא מצי קטיל ליה בעיקרו נמי לא מצי קטיל ליה, אלא עיקרו בפנים ונופו בחוץ כי היכי דבנופו מצי קטיל ליה בעיקרו נמי מצי קטיל ליה הא גואי קאי?

❖ **רבא** - בעיקרו דכולי עלמא לא פליגי דלא מצי קטיל, קאי בנופו ויכול להורגו בחצים ובצורות דכ"ע לא פליגי דמצי קטיל ליה, כי פליגי במהוי עיקרו דרגא לנופו מר סבר הוי עיקרו דרגא לנופו ומר סבר לא הוי עיקרו דרגא לנופו.

❖ **רב אשי** - מאי אחר הנוף? אף אחר הנוף.

• **משנה** "הרג באותה... מעיר לעיר".

• ת"ר "וְשִׁמְתִי לָךְ מָקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שְׂמָה" "וְשִׁמְתִי לָךְ" - בחייד. "מָקוֹם" - ממקומך. "אֲשֶׁר יָנוּס שְׂמָה" - מלמד שהיו ישראל מגלין במדבר, להיכן מגלין? למחנה לוי, מכאן אמרו בן לוי שהרג גולה מפלך לפלך ואם גלה לפלכו, פלכו קולטו וכדכתיב "כִּי בְעִיר מְקֻלָּטוֹ יָשָׁב" - עיר שקלטתו כבר.

• **משנה** "כיוצא בו רוצח שגלה לעיר... שהיה בה".

דף יג

• מחלוקת:

❖ **רב כהנא** - מחלוקת בשש דמר סבר "לָכֶם" - לקליטה, ומר סבר "לָכֶם" - לכל צרכיכם. אבל בארבעים ושנים דברי הכל היו מעלין להם שכו.

❖ **רבא** - מחלוקת בארבעים ושתים דמר סבר "וְעָלִיָּהֶם תִּתְּנוּ" - כי הנך לקליטה, ומר סבר "וְעָלִיָּהֶם תִּתְּנוּ" - כי הנך, מה הנך לכל צרכיכם אף הני נמי לכל צרכיכם אבל בשש דברי הכל לא היו מעלים להן שכר.

• תנו רבנן, "וְשָׁב אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל אֶחְזַת אֲבֹתָיו יָשׁוּב" - למשפחתו הוא שב ואינו שב למה שהחזיקו אבותיו דברי ר"י. ר"מ - אף הוא שב למה שהחזיקו אבותיו "וְאֶל אֶחְזַת אֲבֹתָיו יָשׁוּב" - כאבותיו, וכן בגולה כשהוא אומר "יָשׁוּב" לרבות את הרוצח (וכדנניא "יָשׁוּב הָרָצַח אֶל אֶרֶץ אֲחֻזָּתוֹ" - לארץ אחוזתו הוא שב ואינו שב למה שהחזיקו אבותיו דברי רבי יהודה. ר"מ - אף הוא שב למה שהחזיקו אבותיו, גמר שיבה שיבה מהתם).

סליק פרק אלו הן הגולין

פרק ואלו הן הלוקין

- **משנה** "ואלו הן הלוקין הבא על אחותו ועל אחות אביו... חטה אחת כברייתה".
- חייבי כריתות קא תני חייבי מיתות ב"ד לא קתני, מתניתין מני? **רבי עקיבא** היא, דתניא "אחד חייבי כריתות ואחד חייבי מיתות בית דין ישנו בכלל מלקות ארבעים דברי **רבי ישמעאל**. **ר"ע** - חייבי כריתות ישנו בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה ב"ד של מעלה מוחלין להן, חייבי מיתות ב"ד אינו בכלל מלקות ארבעים שאם עשו תשובה אין ב"ד של מטה מוחלין להן. **ר' יצחק** - חייבי כריתות בכלל היו ולמה יצאת כרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות".
- מ"ט דר' **ישמעאל**? דכתיב "אם לא תשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת" וכתוב "וְהִפְלֵא ד' אֶת מִכְתָּרְךָ", הפלאה זו איני יודע מה היא? כשהוא אומר "וְהִפְלֵא" השפט וְהִקְהוּ לְפָנָיו" - הוי אומר הפלאה זו מלקות היא, וכתוב "אם לא תשמר לעשות את כל..." ודווקא לאו דומיא דלאו דחסימה.
- **ר"ע** מאי טעמא? "כְּדִי רְשָׁעֲתוֹ" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות (ור' **ישמעאל** - הני מילי מיתה וממונן או מלקות וממונן אבל מיתה ומלקות מיתה אריכתא היא) אך חייבי כריתות לוקים בכל זאת -
❖ שכן אמר **רבי אבהו** - בפירוש ריבתה תורה חייבי כריתות למלקות דגמר "לְעֵינֵי" מ"לְעֵינֶיךָ". **רבי שמואל בר רב יצחק** - "כְּדִי רְשָׁעֲתוֹ" משום רשעה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות, ברשעה המסורה לב"ד הכתוב מדבר.
❖ **רבינא** - כיון שעונש כרת אינו ברור שיתחייב בו, שהרי תלוי בתשובה ולכן לוקה אע"פ שעדיין לא עשה תשובה.
- **לרבא** ביאור הסוגיא באופן אחר - אתרו ביה לקטלא כ"ע לא פליגי דאין לוקה ומת, כי פליגי דאתרו ביה למלקות **רבי ישמעאל** סבר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו. **ור"ע** סבר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד אין לוקין עליו.

דף יד

- גם לפי **רבנן** וגם לפי **ר' יצחק** - "וְאֵל אִשָּׁה בְּנִדַת טְמֵאָתָהּ" - לחייב על כל אשה ואשה - לחלק וכדברי **יוחנן** דאמר, שאם עשאן כולם בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת. **רבי יצחק** - חייבי כריתות בכלל היו ולמה יצאת כרת באחותו לדונו בכרת ולא במלקות. **ורבנן** כרת באחותו למה לוי? לחייבו על אחותו שהיא אחות

אביו שהיא אחות אמו והיכי משכחת לה ברשיעא בר רשיעא. ור' יצחק נפקא מאחותו דסיפא. ולרבנן אחותו דסיפא - לחייבו על אחותו בת אביו ובת אמו לומר שאין עונשין מן הדין. ור' יצחק - איבעית אימא גמר עונש מאזהרה. ואיבעית אימא נפקא ליה מאחותו דרישא. ורבנן - מיבעי ליה לחלק כרת למפטם ולסך. ור' יצחק - כרבי הושעיא דאמר - כל מקום שאתה מוצא שני לאוין וכרת אחד חלוקין הן לקרבן, ואי בעית אימא לא סבר לה כר' אלעזר ונפקא ליה מ"ואיש אשר ישכב את אשה דוה". ורבנן - ההוא מיבעי ליה לכרבי יוחנן דאמר - מנין שאין האשה טמאה עד שיצא מדוה דרך ערותה? שנאמר "ואיש אשר ישכב את אשה דוה וגלה את ערותה..." - מלמד שאין האשה טמאה עד שיצא מדוה דרך ערותה.

• "הבא למקדש טמא":

עונש - דכתיב "את משכן ד' טמא ונכרתה". אזהרה - דכתיב "ולא יטמאו את מחניהם".

"טמא שאכל את הקדש":

עונש - כתיב "והנפש אשר תאכל בשר מזבח השלמים אשר לד' וטמאתו עליו ונכרתה". אזהרה -

❖ ריש לקיש דאמר - "בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא..." (דאיתקוש קודש למקדש) (ותניא כוותיה) וטמא שנגע בקדש דאמר ר"ל לוקה, נפקא ליה מדאפקיה רחמנא בלשון נגיעה].

❖ רבי יוחנן - אתיא "טומאתו" "טומאתו", כתיב הכא "וטמאתו עליו ונכרתה" וכתיב התם "טמא יהיה עוד טמאתו בו" - מה להלן עונש ואזהרה אף כאן עונש ואזהרה.

(אזהרה לתרומה מנלן?)

❖ ר' יוחנן - "בכל קדש לא תגע".

❖ ריש לקיש - מ"איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או זב" - אי זהו דבר שהוא שוה בזרעו של אהרן? הוי אומר זו תרומה).

טמא שאכל בשר קדש לפני זריקת דמים:

❖ ריש לקיש - לוקה, מ"בכל קדש לא תגע" לא שנא לפני זריקה ולא שנא לאחר זריקה.

❖ רבי יוחנן - אינו לוקה, דאזיל לטעמיה דאמר קרא "טומאתו" "טומאתו" וכי כתיב טומאתו לאחר זריקה הוא דכתיב.

דף טו

- **רבי יוחנן** - כל לא תעשה שקדמו עשה לוקין עליו, ואם תקשה מאונס ששמה ישנו לא תעשה שקדמו עשה ואין לוקין עליו וכדתניא "אונס שגירש, אם ישראל הוא - מחזיר ואינו לוקה. אם כהן הוא - לוקה ואינו מחזיר" תירץ **רבא** ששם זה מוגדר כלאו הניתק לעשה (שלא לוקין עליו) שכן כל ימיו בעמוד והחזור קאי.
- מחלוקת בלאו הניתק לעשה:
 - ❖ **ר' יוחנן** - ביטלו - חייב מלקות. לא ביטלו - לא חייב מלקות, והטעם - דסבר התראת ספק שמה התראה.
 - ❖ **ריש לקיש** - קיימו - פטור ממלקות. לא קיימו - חייב מלקות, והטעם - דסבר התראת ספק לא שמה התראה.
- ואזדו לטעמייהו, דאיתמר: 'שבועה שאוכל ככר זה היום' ועבר היום ולא אכלה.
- רבי יוחנן ור"ל** דאמרי תרוייהו - אינו לוקה. והטעמים, **רבי יוחנן** - משום דהוי לאו שאין בו מעשה, וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו. ור"ל - דהוי התראת ספק, וכל התראת ספק לא שמה התראה.

דף טז

- ותרוייהו אליבא ד**רבי יהודה** דתניא, "ולא תותירו מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר וְהִנָּתַר מִמֶּנּוּ עַד בֶּקֶר פֶּאֶשׁ תִּשְׂרְפוּ" בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שאין לוקין עליו דברי **רבי יהודה**. **ר' יוחנן** - דייק הכי טעמא דבא הכתוב, הא לא בא הכתוב לוקה אלמא התראת ספק שמה התראה. ור"ל - דייק הכי טעמא דבא הכתוב, הא לא בא הכתוב לוקה אלמא לאו שאין בו מעשה לוקין עליו.
- **ר' יהודה** אומר משום **רבי יוסי הגלילי** - כל לא תעשה שכתורה לאו שיש בו מעשה - לוקין עליו, לאו שאין בו מעשה - אין לוקין עליו, חוץ מן הנשבע ומימר והמקלל את חבירו בשם.
 - תנן התם "הנוטל אם על הבנים **רבי יהודה** - לוקה ואינו משלח. ו**חכמים** - משלח ואינו לוקה. זה הכלל כל מצות לא תעשה שיש בה קום עשה אין חייבין עליה". **רבי יוחנן** - אין לנו אלא זאת ועוד אחרת, ומאי היא?
- פאה דרחמנא אמר "לא תכלה פֶּאֶת..." "לְעֵנִי וְלִגְרַתְּ תַּעֲזֹב אֶתֶם..." דמשכחת לה בקיימו ולא קיימו ביטלו ולא ביטלו דתנן "מצות פאה להפריש מן הקמה לא הפריש מן הקמה מפריש מן העומרין לא הפריש מן העומרין מפריש מן הכרי עד שלא מירח מירחו מעשר ונותן לו" ואף אם תאמר כד**רבי ישמעאל** דאמר 'אף מפריש מן העיסה' אז גם משכחת לה, דאכל עיסה.

- **רב יהודה** - האי מאן דאכל ביניתא דבי כרבא, מלקינן ליה משום "הִשְׁרִץ הִשְׁרִץ עַל הָאָרֶץ". **אבוי** - אכל פוטיא לוקה - ארבעה, נמלה - לוקה חמש משום "הִשְׁרִץ הִשְׁרִץ עַל הָאָרֶץ", **צרעה** - לוקה שש משום "שֶׁרֶץ הָעוֹף".
- **רב אחאי** - המשהה את נקיבו, עובר משום "וְלֹא תִשְׁקְצוּ". **רב ביבי בר אבוי** - האי מאן דשתי בקרנא דאומנא, קא עבר משום "וְלֹא תִשְׁקְצוּ".
- **רבא בר רב הונא** - ריסק תשעה נמלים והביא אחד חי והשלימן לכזית - לוקה שש, חמש משום בריה, ואחד משום כזית נבילה. **ר' יוחנן** - אפילו שנים והוא.
- **רב יוסף** - אפילו אחד והוא, ולא פליגי הא ברברכי והא בזוטרי.
- **רב** - אכל טבל של מעשר עני - לוקה, כמאן כי האי תנא דתניא "אמר **ר' יוסי** יכול לא יהא חייב אלא על הטבל שלא הורם ממנו כל עיקר, הורם ממנו תרומה גדולה ולא הורם ממנו מעשר ראשון, מעשר ראשון ולא מעשר שני ואפי' מעשר עני מניין? ת"ל "לא תוכל לאכל בשעריך..." ולהלן הוא אומר "וְאָכְלוּ בְּשַׁעְרֶיךָ וְשָׂבְעוּ" - מה להלן מעשר עני אף כאן מעשר עני, ואמר רחמנא לא תוכל.

דף יז

- "כמה יאכל מן הטבל..."
- ❖ **רב ביבי** אמר **רבי שמעון בן לקיש** - מחלוקת בחטה אבל בקמח דברי הכל כזית.
- ❖ **רבי ירמיה** אמר **רבי שמעון בן לקיש** - כמחלוקת בזו כך מחלוקת בזו.
- תניא כותיה ד**רבי ירמיה** "**רבי שמעון** אומר - כל שהוא למכות לא אמרו כזית אלא לענין קרבן".
- **משנה** "האוכל בכורים עד שלא קרא עליהם... אין חייבין עליה".
- **ר' יוחנן** - זו דברי **רבי עקיבא** סתימתאה, אבל **חכמים** אומרים - בכורים הנחה מעכבת בהן קריאה אין מעכבת בהן.
- תניא, "ותרומת יֶדְךָ" אלו בכורים. אמר **רבי שמעון** מה בא זה ללמדנו אם לאוכלן חוץ לחומה קל וחומר ממעשר הקל, ומה מעשר הקל אוכלן חוץ לחומה לוקה בכורים לא כל שכן, הא לא בא הכתוב אלא לאוכל מבכורים עד שלא קרא עליהן שהוא לוקה. "וְנִבְרַתְּךָ" - זו תורה ושלמים. אמר **רבי שמעון** מה בא זה ללמדנו אם לאוכלן חוץ לחומה קל וחומר ממעשר, הא לא בא הכתוב אלא לאוכל בתורה ובשלמים לפני זריקה שהוא לוקה. "ובכרת" - זה הבכור. אמר **ר' שמעון** מה בא זה ללמדנו אם לאוכלן חוץ לחומה ק"ו ממעשר, אם לפני זריקה ק"ו מתורה ושלמים, הא לא בא הכתוב אלא לאוכל מן הבכור אפי' לאחר זריקה שהוא לוקה.

"בְּקֶרֶךְ וְצֶאֱנָךְ" - זו חטאת ואשם. אמר **רבי שמעון** מה בא זה ללמדנו, אם לאוכלן חוץ לחומה קל וחומר ממעשר, אם לפני זריקה קל וחומר מתורה ושלמים אם לאחר זריקה קל וחומר מבכור, הא לא בא הכתוב אלא לאוכל מחטאת ואשם אפילו לאחר זריקה חוץ לקלעים שהוא לוקה. **"נִדְרִיךְ"** - זו עולה אמר **ר' שמעון** מה בא זה ללמדנו, אם לאוכלן חוץ לחומה ק"ו ממעשר, אם לפני זריקה קל וחומר מתורה ושלמים אם לאחר זריקה ק"ו מבכור, אם חוץ לקלעים קל וחומר מחטאת ואשם, הא לא בא הכתוב אלא לאוכל מן העולה לאחר זריקה אפילו בפנים שהוא לוקה.

- **רבא** - דילידא אימיה **כר"ש** תיליד, ואי לא לא תיליד ואע"ג דאית להו פירכא, ומה הן הפירכות?
מעשר חמור שכן אסור לאונן. מעשר חמור שכן טעונין כסף צורה. תורה ושלמים חמורים שכן טעונים סמיכה ונסכים ותנופת חזה ושוק. בכור חמור שכן קדושתו מרחם. חטאת ואשם חמירי שכן מכפרי. וכולהו חמירי מעולה דאית בהו שתי אכילות (אלא מאי דילידא אימיה **כרבי שמעון**? דלמאי דסבירא ליה לדידיה מסרס ליה לקרא ודריש ליה).

דף יח

- מה ששנינו בברייתא זה איסורא בעלמא ולא לוקים שכן אין מזהירין מן הדין, ומה ששנינו במשנה (ביכורים וקודשי קודשים מחוץ לקלעים) לוקים שכן יש לימוד מיוחד על כך (קרא יתירא הוא מכדי כתיב והבאת שם **"וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ד' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם..."**, לכתוב רחמנא לא תוכל לאוכלם מיהדר מפרש בהו רחמנא למה לי אלא ליחודי להו לאוי לכל חד וחד).
- **רבא** - זר שאכל מן העולה לפני זריקה חוץ לחומה **לרבי שמעון** לוקה חמש. ואין לוקה משום **"וְזָר לֹא יֹאכַל בִּי קֹדֶשׁ הֵם"** דהני מיילי היכא דלכהנים חזי הכא דלכהנים נמי לא חזי. ואין לוקה משום **"וּבִשְׂרָפָה טָרֵפָה לֹא תֹאכְלוּ"** - כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נאסר, דהני מיילי היכא דבפנים חזי הכא דבפנים נמי לא חזי. ואין לוקה כדר' אליעזר דאמר **"לֹא יֹאכַל בִּי קֹדֶשׁ הוּא"** - כל שבקדש פסול בא הכתוב ליתן לא תעשה על אכילתו, דהני מיילי היכא דקודם פסולו חזי הכא דקודם פסולו נמי לא חזי.
- **רב** - זר שאכל מחטאת ואשם לפני זריקה - פטור, והטעם, דאמר קרא **"וְאָכַלוּ אַתֶּם אֲשֶׁר כִּפֶּר בָּהֶם"** - כל היכא דקרינן ביה **"וְאָכַלוּ אַתֶּם אֲשֶׁר כִּפֶּר בָּהֶם"** לא יאכל **"בִּי קֹדֶשׁ הֵם"** וכל היכא דלא קרינן ביה **"וְאָכַלוּ אַתֶּם אֲשֶׁר כִּפֶּר בָּהֶם"** לא קרינן ביה **"וְזָר לֹא יֹאכַל"**.

- ר' הושעיא - בכורים הנחה מעכבת בהן, קרייה אין מעכבת בהן.
- מחלוקת:

❖ ר' יהודה - "וְהִנֵּחְתוּ" זו תנופה. "וְהִנֵּיחוּ" - הנחה, ולכן הנחה לא מעכבת.

❖ ר' אליעזר בן יעקב - "וְלֶקַח הַפֶּהָן הַטָּנָא מִיֶּדֶךְ" - לימר על הבכורים שטעונין תנופה ולכן מ"וְהִנֵּחְתוּ" לומדים גם לתנופה לעכב. (מאי טעמא דרבי אליעזר בן יעקב? אתיא יד יד משלמים כתיב הכא "וְלֶקַח הַפֶּהָן הַטָּנָא מִיֶּדֶךְ" וכתיב "יָדְיוֹ תְּבִיאִינָה אֶת אֲשֵׁי ד' " - מה כאן כהן אף להלן כהן מה להלן בעלים אף כאן בעלים הא כיצד? מניח כהן ידיו תחת ידי בעלים ומניף).

דף יט

- ר' יצחק - בכורים מאימתי מחייבין עליהן? משיראו פני הבית, כמאן? כי האי תנא דתניא "רבי אליעזר - בכורים מקצתן בחוץ ומקצתן בפנים, שבחוץ - הרי הן כחולין לכל דבריהם. שבפנים - הרי הן כהקדש לכל דבריהם."
- רב ששת - בכורים הנחה מעכבת בהן, קרייה אין מעכבת בהן, וניסיון להוכיח שזה כמו האי תנא דתניא "רבי יוסי אומר שלשה דברים משום שלשה זקנים רבי ישמעאל אומר..." אך נדחה ע"י רב אשי.
- "ומעשר שני חוץ לחומה": שואלת הגמרא והא תנינא ברישא חדא זימנא "מעשר שני והקדש שלא נפרדו?"
- רבי יוסי בר חנינא - סיפא במעשר שני טהור וגברא טהור, דקא אכיל חוץ לחומה. רישא במעשר שני טמא וגברא טמא וקא אכיל ליה בירושלים.
- ר"ש - "וְלֹא בְעֶרְתִּי מִמֶּנּוּ בְטָמָא" - בין שאני טמא והוא טהור בין שאני טהור והוא טמא, והיכן מוזהר על אכילה של טומאת עצמו? (שהרי טומאת הגוף בהדיא כתיב "נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּגַע בּוֹ וְטָמְאָה עַד הָעֶרֶב וְלֹא יֵאָכֵל מִן הַקֶּדָּשִׁים...") דכתיב "לֹא תֹכֵל לֶאֱכֹל בְּשַׁעֲרֶיךָ" ולהלן הוא אומר "בְּשַׁעֲרֶיךָ תֹאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר", ותניא דבי רבי ישמעאל - אפילו טמא וטהור אוכלין בקערה אחת ואין חוששין, וקאמר רחמנא היאך טמא דשרי לך גבי טהור התם, הכא לא תיכול.
- ר"א - מנין למעשר שני שנטמא שפורדין אותו אפילו בירושלים? ת"ל "כִּי לֹא תֹכֵל שְׂאֵתוֹ" ואין שאת אלא אכילה שנאמר "וַיֵּשֶׂא מִשָּׂאת מֵאֵת פָּנָיו".
- ר' אסי - מנין למעשר שני טהור שפורדין אותו אפילו בפסיעה אחת חוץ לחומה? שנאמר "כִּי לֹא תֹכֵל שְׂאֵתוֹ". בעיה - אפיתחא דירושלים מהו? פשיטא הוא בחוץ ומשאו בפנים - קלטוהו מחיצות. הוא בפנים ומשאו בחוץ מהו? "כִּי יִרְחַק מִמֶּךָ הַמָּקוֹם" - ממילואך. בעי רב פפא - נקיט ליה בקניא מאי? תיקו.

- ר' יוחנן מעשר שני מאימתי חייבין עליו? משראה פני החומה דכתיב "לפני ד' אלוקיך תאכלנו שנה בשנה" וכתיב "לא תוכל לאכל בשעריך" - כל היכא דקרינן ביה "לפני ד' אלוקיך תאכלנו" קרינן ביה "לא תוכל לאכל בשעריך" וכל היכא דלא קרינן ביה "לפני ד' אלוקיך תאכלנו" לא קרינן ביה "לא תוכל לאכל בשעריך".

דף כ

- **רבה** - מחיצה לאכול דאורייתא, מחיצה לקלוט דרבנן, וכי גזור רבנן כי איתיה בעיניה בטבליה לא גזור רבנן.
- **משנה** "הקורח קרחה בראשו... או ברהיטני חייב".
- תנו רבנן "לא יקרחו" - יכול אפילו קרח ארבע וחמש קריחות לא יהא חייב אלא אחת? תלמוד לומר "קרחה" לחייב על כל קרחה וקרחה. "בראשם" מה תלמוד לומר? לפי שנאמר "לא תתגדדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת" יכול לא יהא חייב אלא על בין העינים בלבד, מניין לרבות כל הראש? תלמוד לומר "בראשם" לרבות כל הראש. ואין לי אלא בכהנים שריבה בהן הכתוב מצות יחירות ישראל מניין? נאמר כאן "קרחה" ונאמר להלן "קרחה" - מה להלן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים, אף כאן חייב על כל קרחה וקרחה וחייב על הראש כבין העינים, ומה להלן על מת אף כאן על מת.
- הני ד' וה' קריחות ה"ד? מדובר דסך חמש אצבעותיו נשא ואותבינהו בבת אחת, דהויא ליה התראה לכל חדא וחדא.
- וכמה שיעור קרחה?
- ❖ **רב הונא** - כדי שיראה מראשו.
- ❖ **ר"א ברבי שמעון** - כגריס.
- ❖ **רב יהודה בר חביבא** - פליגי בה תלתא תנאי: חד אומר כגריס וחד אומר כדי שיראה מראשו וחד אומר כשתי שערות, ואיכא דמפיק שתי שערות ומעייל בכערשה. וסימנך 'בהרת כגריס ומחיה בכערשה'
- תנא הנוטל מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה מלא פי הזוג? שתיים, וכן לקרחה שתיים
- תנאי, הנוטל מלא פי הזוג בשבת חייב וכמה מלא פי הזוג? שתיים. **רבי אליעזר** אומר אחת. ומודים **חכמים לרבי אליעזר** במלקט לבנות מתוך שחורות אפילו אחת שהוא חייב ודבר זה אפילו בחול אסור משום שנאמר "ולא ילבש גבר שמלת אשה".
- ת"ר פאת ראשו - סוף ראשו, ואיזהו סוף ראשו? זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו ולפדחתו.

- תני תנא קמיה **דרב חסדא** - אחד המקיף ואחד הניקף לוקה, במה מדובר:
❖ **סתמא דגמרא** - **רבי יהודה** היא דאמר - לאו שאין בו מעשה לוקין עליו.
❖ **רבא** - במקיף לעצמו ודברי הכל (וחייב שתיים).
❖ **רב אשי** - במסייע ודברי הכל.
- ת"ר פאת זקנו - סוף זקנו ואיזהו סוף זקנו? שכולת זקנו.
- ת"ר "וְשֵׁרֵט" יכול אפילו שרט על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים ת"ל "לְנֶפֶשׁ" אינו חייב אלא על המת בלבד. ומניין למשרט חמש שריטות על מת אחד שהוא חייב על כל אחת ואחת? ת"ל "וְשֵׁרֵט" - לחייב על כל שריטה ושריטה. **רבי יוסי** - מניין למשרט שריטה אחת על ה' מתים שהוא חייב על כל אחת ואחת ת"ל "לְנֶפֶשׁ" - לחייב על כל נפש ונפש וקסבר שריטה וגדידה אחת היא וכתוב התם "לְמֵת".

דף כא

- מחלוקת:
❖ **תנא** - שריטה וגדידה אחת היא אלא ששריטה ביד וגדידה בכלי.
❖ **ר' יוסי** - שריטה וגדידה אחת היא.
- תני תנא קמיה **רבי יוחנן** - על מת, בין ביד בין בכלי - חייב. על עבודת כוכבים ביד - פטור. בכלי - חייב.
- ביאור המשנה:
"וחייב על הראש" - מחוי **רב ששת** בין פירקי רישא.
"ועל הזקן שתים מכאן ושתיים מכאן ואחת מלמטה" - מחוי **רב ששת** בין פירקי דיקנא.
"**רבי אליעזר** אומר אם נטלך..." - קסבר חד לאו הוא.
- ת"ר "וּפָאֵת זָקָנָם לֹא יִגְלָחוּ" יכול אפי' גלחו במספרים יהא חייב? ת"ל "וְלֹא תִשְׁחִית". אי "וְלֹא תִשְׁחִית" יכול אם לקטו במלקט ורהיטני יהא חייב תלמוד לומר "לֹא יִגְלָחוּ" הא כיצד? גילוח שיש בו השחתה הוי אומר זה תער. **ורבי אליעזר** סובר אפילו לקטו במלקט ורהיטני חייב, דגמיר ג"ש וקסבר הני נמי גילוח עבדי.
- **משנה** "הכותב כתובת... לא תתנו בכם אני ד'".
- הפירוש של כתיבת השם כדתני **בר קפרא** אינו חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים שנאמר "וּכְתַבְתָּ קַעֲקַע לֹא תִתְּנוּ בְּכֶם אֲנִי ד'" אני ד' ולא אחר.
- מחלוקת:

❖ **רב מלכיא** - אסור לו לאדם שיתן אפר מקלה על גבי מכתו מפני שנראית ככתובת קעקע (**רב ביבי בר אביי** - קפיד אפי' אריבדא דכוסילתא).

❖ **רב אשי** - כל מקום שיש שם מכה מכתו מוכיח עליו.

מחלוקת:

❖ **רב נחמן בריה דרב איקא** - 'שפור' 'שפחות' 'וגומות' - **רב מלכיו**.
'בלורית' 'אפר מקלה' 'וגבינה' - **רב מלכיא**.

❖ **רב פפא** - מתניתין ומתניתא - **רב מלכיא**. שמעתתא - **רב מלכיו** (וסימניך מתניתא מלכתא). ואיכא בינייהו - שפחות שלפי **רב פפא** זה אצל **רב מלכיא**.

• **משנה** "נזיר שהיה שותה יין... אף הנזיר לא הוא השם".

מחלוקת:

❖ **רב אסי** - אפי' מכניס ומוציא בית יד אונקלי שלו.

❖ **רב אחא בריה דרב איקא** - עיולי ואפוקי.

❖ **רב אשי** - אפילו לא שהה אלא כדי לפשוט וללבוש חייב.

• **רבי ינאי** - בחבורה נמנו וגמרו החופה בכלאים לוקה.

• תניא, המנכש והמחפה בכלאים לוקה **רבי עקיבא** אומר אף המקיים. והטעם דר' **עקיבא** דתניא, "שָׁדֶךְ לֹא תִזְרַע כְּלָאִים" אין לי אלא זורע, מקיים מנין? ת"ל "כְּלָאִים שָׁדֶךְ לֹא".

• תניא: 'המבשל גיד בחלב ביו"ט ואכלו לוקה חמש' - לוקה משום אוכל גיד, ולוקה משום מבשל ביום טוב שלא לצורך, ולוקה משום מבשל גיד בחלב, ולוקה משום אוכל בשר בחלב, ולוקה משום מבשל עצי הקדש, שכן מדובר שבישלו בעצי הקדש (ואזהרה של בישול עצי הקדש מהכא "וְאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרֹפוּן בָּאֵשׁ" ל"א תַעֲשֹׂוּן כֵּן לֵד' אֱלֹקֵיכֶם").

דף כב

• סדרת קושיות על המשנה "יש חורש תלם אחד וחייב..." מדוע לא שנינו גם לא זה:

א. משום הזורע בנחל איתן, שנאמר: "אֲשֶׁר לֹא יַעֲבֹד בּוֹ וְלֹא יִזְרַע".

ב. משום המוחק את השם בהליכתו שנאמר: "וְאֵבְדָתָם אֶת שְׁמֵם..." "לֹא תַעֲשֹׂוּן כֵּן לֵד' אֱלֹקֵיכֶם".

ג. משום הקוצץ את בהרתו שנאמר: "הַשְׁמֶר בְּנִגְעַת הַצֶּרֶעַת".

ד. משום המזיח החושן מעל האפוד והמסיר בדי ארון שנאמר: "לא יסרו" וְלֹא יִזַּח הַחֹשֶׁן.

ה. משום החורש בעצי אשירה שנאמר: "וְלֹא יִדְבֶּק בִּידָךְ מֵאִימָה..."

ו. משום הקוצץ אילנות טובות שנאמר: "כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכַל וְאֵתוּ לֹא תִכְרֹת".

- תנא דידן אין לו איסור כולל (ולכן לא שנה איסור שבועה).
- **רבי הושעיא** - המרביע שור פסולי המוקדשים לוקה שנים. **רבי יצחק** - המנהיג בשור פסולי המוקדשים לוקה, שהרי גוף אחד הוא ועשאו הכתוב כשני גופים.
- **משנה** "כמה מלקין אותו... לקבל ארבעים פטור".
- והטעם: אי כתיב 'ארבעים במספר' הוה אמינא ארבעים במניינא, השתא דכתיב "בְּמִסְפָּר... אַרְבָּעִים" מנין שהוא סוכם את הארבעים.
- **רבא** - כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בס"ת כתיב "אַרְבָּעִים" ואתו רבנן בצרו חדא.
- **ר' יצחק** - מאי טעמא **דרבי יהודה**? דכתיב "מִהַּ הַמִּכּוֹת הָאֵלֶּה בֵּין יָדֶיךָ וְאֶמְרָא אֲשֶׁר הִפְתִּי בֵּית מִאֲהָבִי" (**ורבנן**) - ההוא בתינוקות של בית רבן הוא דכתיב).
- סתירה - מהמשנה משמע - לקה כן. לא לקה לא ובכרייתא שנינו "אמדרוהו לקבל ארבעים, וחזרו ואמדו שאין יכול לקבל ארבעים - פטור. אמדרוהו לקבל שמונה עשרה וחזרו ואמדרוהו שיכול לקבל ארבעים - פטור"? לא קשיא הא דאמדרוהו ליומי (המשנה) הא דאמדרוהו למחר וליומא אחרא.
- **משנה** "עבר עבירה שיש... וחזרו ולוקה".
- מקשה הגמרא - והתניא, אין אומדין אומד אחד לשני לאוין? לא קשיא הא דאמדרוהו לארבעים וחדא (אין אומדין), הא דאמדרוהו לארבעים ותרתי.
- **משנה** "כיצד מלקין אותו כופה שתי ידיו... והאשה במים".

דף כג

- והטעם: משום נקלה.
- אמרות של **רבי אלעזר בן עזריה**:
 - א. מנין לרצועה שהיא של עגל? דכתיב "אַרְבָּעִים יָכֶנּוּ" וסמיך ליה "לֹא תִחָסֵם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ".
 - ב. מנין ליכמה שנפלה לפני מוכה שחין שאין חוסמין אותה? דכתיב "לֹא תִחָסֵם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ" וסמיך ליה "כִּי יֵשְׁבוּ אֲחִים יַחְדָּו..."

ג. כל המבזה את המועדים כאילו עובד עכו"ם דכתיב "אַלְקִי מִסְכָּה לֹא תַעֲשֶׂה לָךְ" וסמיך ליה "אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר".

ד. כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר - ראוי להשליכו לכלבים דכתיב "לִפְלֶבֶת תִּשְׁלַכְנוּ אֹתוֹ" וסמיך ליה "לֹא תִשָּׂא שְׁמֵעַ שְׂוֹא אֶל תִּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לְהִיט עֵד חָמָס" קרי ביה נמי לא תשיא.

- תנא - רצועה של חמור, כדדריש ההוא גלילאה עליה **רוב חסדא** "יָדַע שׁוֹר קָנָהוּ וַחֲמוֹר אָבוֹס בְּעָלָיו יִשְׁרָאֵל לֹא יָדַע..." - אמר הקב"ה יבא מי שמכיר אבוס בעליו ויפרע ממי שאינו מכיר אבוס בעליו.

- לענין הרצועה ששנויה במשנה:

❖ **אביי** - שמע מינה כל חד וחד לפום גביה עבדינן ליה.

❖ **רבא** - אבקתא אית ליה, כי בעי מיקטר ביה כי בעי מרפה בה.

- **רב כהנא** - "וְהַפִּילוּ הַשֵּׁפֶט וְהַכְהוּ לְפָנָיו כְּדִי רִשְׁעָתוֹ בְּמִסְפָּר" - רשעה אחת מלפניו שתי רשעיות מאחריו.

- **רבי יוחנן** - מנין לרצועה שהיא מוכפלת? שנאמר "וְהַפִּילוּ" (ולא כתב יטיהו).

- תנו רבנן, אין מעמידין חזנין אלא חסירי כח ויתירי מדע. **רבי יהודה** אומר - אפילו חסירי מדע ויתירי כח. **רבא** - כוותיה **רבבי יהודה** מסתברא דכתיב "לֹא יִסִּיף פֶּן יִסִּיף" אי אמרת בשלמא חסירי מדע היינו דצריך לאזהורי אלא אי אמרת יתירי מדע מי צריך לאזהורי. **ורבנן** אין מזרזין אלא למזוז.

- תנא כשהוא מגביה מגביה בשתי ידיו וכשהוא מכה מכה בידו אחת כי היכי דליתה מדריה.

- תנו רבנן, הגדול שבדיינין קורא, השני מונה, והשלישי אומר 'הכהו' בזמן שמכה מרובה מאריך בזמן שמכה מועטת מקצר (ומצוה לצמצם, ואי לא צמצם - חוזר לתחלת המקרא).

- תנו רבנן "מָכָה רַבָּה" אין לי אלא מכה רבה. מכה מועטת מנין ת"ל "לֹא יִסִּיף" אם כן מה תלמוד לומר "מָכָה רַבָּה"? לימד על הראשונות שהן מכה רבה.

- תנו רבנן, אחד האיש ואחד האשה בריעי ולא במים דברי **רבי מאיר**. **רבי יהודה** אומר - האיש בריעי והאשה במים. **וחכ"א** - אחד האיש ואחד האשה בין בריעי בין במים.

- **שמואל** - כפתוהו ורץ מבית דין - פטור.

- ת"ר, אמדוהו לכשילקה קלה - פוטרין אותו. לכשיצא מבית דין קלה - מלקין אותו, ולא עוד אלא אפילו קלה בתחלה - מלקין אותו שנאמר "וְהָקָהוּ..." "וְנִקְלָה" ולא שלקה כבר בבית דין.

- **משנה** "כל חייבי כריתות שלקו... צדקו יגדיל תורה ויאדיר".

- **ר' יוחנן** - חלוקין עליו חבריו על **רבי חנניה בן גמליאל**.
- מקשה הגמרא על המשנה: תנינן אין בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זדונו בידי אדם וזה זדונו בהכרת, ואם איתא (שחייבי כריתות שלקו נפטרינן) אידי ואידי בידי אדם הוא?
- ❖ **רב נחמן בר יצחק** - הא מני? **רבי יצחק** היא דאמר - מלקות בחייבי כריתות ליכא דתניא, **רבי יצחק** אומר - חייבי כריתות בכלל היו, ולמה יצאת כרת באחותו? לדונו בכרת ולא במלקות.
- ❖ **רב אשי** - אפילו תימא **רבנן**, זה עיקר זדונו בידי אדם וזה עיקר זדונו בידי שמים.
- **רב** - הלכה כר' **חנניה בן גמליאל**.
- **רבי יהושע בן לוי** - שלשה דברים עשו כ"ד של מטה והסכימו כ"ד של מעלה על ידם ואלו הן:
 - א. מקרא מגילה, דכתיב "קִיְמוּ וְקִבְּלוּ הַיְּהוּדִים" - קיימו למעלה מה שקבלו למטה.
 - ב. שאילת שלום, דכתיב "וְהָיָה כֵּן בְּאֶמְבִּית לָחֶם וַיֹּאמֶר לְקוֹצְרִים ד' עֲמָכֶם" ואומר "ד' עֲמָךְ גְּבוּר הַחֵיל".
 - ג. הבאת מעשר, דכתיב "וְהָיָה אֵת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹזֵר וְיִהְיֶה טָרֶף בְּבֵיתִי וּבְחֻנּוֹנִי נָא בְּזֹאת אֲמַר ד' צָבָא-וְתֵּן אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אֲרֻבוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרְיָקְתִּי לָכֶם בְּרֶכֶת עַד בְּלִי דִי" (מאי "עד בלי די"? עד שיכלו שפתותיכם מלומר די).
- **רבי אלעזר** - בג' מקומות הופיע רוח הקודש, והכל מקורו מהלכה למשה מסיני:
 - א. בבית דינו של שם דכתיב "וַיִּכַּר יְהוָה וַיֹּאמֶר צִדְקָה מִמֶּנִּי" ויצאת בת קול ואמרה ממני יצאו כבושים.
 - ב. בבית דינו של שמואל דכתיב "הֲנִנִי עֲנוּ בִי נָגֵד ד' וְנִגַּד מְשִׁיחוֹ אֶת שׁוֹר מִי לְקַחְתִּי וְחִמּוֹר מִי לְקַחְתִּי... וַיֹּאמְרוּ לֹא עֲשִׂקְתָּנוּ וְלֹא רָצוּתָנוּ... וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עַד ד' בָּכֶם וְעַד מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה כִּי לֹא מִצְאָתֶם בְּיָדִי מְאוּמָה וַיֹּאמֶר עַד", יצאת בת קול ואמרה אני עד בדבר זה.
 - ג. בבית דינו של שלמה דכתיב "וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תֵּנוּ לָהּ אֶת הַיָּלֹד הַחַי וְהַמֵּת לֹא תִמְתְּיָהוּ הִיא אִמּוֹ", יצאת בת קול ואמרה היא אמו.
- **רבי שמלאי** - שש מאות ושלש עשרה מצות נאמרו לו למשה, שלש מאות וששים וחמש לאוין - כמנין ימות החמה. ומאתים וארבעים ושמונה עשה - כנגד איבריו של אדם, ומאי קרא? "תוֹרָה צָנָה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה" "תוֹרָה" בגימטריא שית מאה וחד סרי, הוי 'אנכּי' ו'לא יהיה לך' מפי הגבורה שמענום.

דף כד

• העמדה של המצוות:

א. בא דוד והעמידן על אחת עשרה דכתיב "מזמור לדוד ד' מי יגור באהלך מי ישכן בהר קדשך, הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו, לא רגל על לשנו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרבו, נבזה בעיניו נמאס ואת יראי ד' יכבד נשבע להרע ולא ימר כספו, לא נתן בנשך ושחד על נקי לא לקח עשה אלה לא ימוט לעולם". "הולך תמים" - זה אברהם, דכתיב "התהלך לפני והיה תמים". "ופעל צדק" - כגון **אבא חלקיהו**. "ודבר אמת בלבבו" - כגון **רב ספרא**. "לא רגל על לשנו" - זה יעקב אבינו, דכתיב "אולי ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע". "לא עשה לרעהו רעה" - שלא ירד לאומנות חבירו. "וחרפה לא נשא על קרבו" - זה המקרב את קרוביו. "נבזה בעיניו נמאס" - זה חזקיהו המלך שגירר עצמות אביו במטה של חבלים. "ואת יראי ד' יכבד" - זה יהושפט מלך יהודה שבשעה שהיה רואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקורא לו 'אבי אבי רבי רבי מרי מרי'. "נשבע להרע ולא ימר" - כר' **יוחנן דאמר** - אהא בתענית עד שאבא לביתי. "כספו, לא נתן בנשך" - אפילו ברבית עובד כוכבים. "ושחד על נקי לא לקח" - כגון ר' **ישמעאל בר' יוסי**.

ולמסקנה:

בעושה א' מהם די.

ב. בא ישעיהו והעמידן על שש דכתיב "הלך צדקות ודבר מישרים מאס בבצע מעשקות נער כפיו מתמך בשחד אטם אָזְנו משמע דמים ועצם עיניו מראות ברע". "הלך צדקות" - זה אברהם אבינו, דכתיב "פי ידעתי למען אשר יצוה...". "ודבר מישרים" - זה שאינו מקניט פני חבירו ברבים. "מאס בבצע מעשקות" - כגון ר' **ישמעאל בן אלישע**. "נער כפיו מתמך בשחד" - כגון ר' **ישמעאל בר' יוסי**. "אטם אָזְנו משמע דמים" - דלא שמע בזילותא דצורבא מרבנן ושתיק, כגון ר' **א ברבי שמעון**. "ועצם עיניו מראות ברע" - זה שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה.

ג. בא מיכה והעמידן על שלש דכתיב "הגיד לך אדם מה טוב ומה ד' דורש ממך פי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך". "עשות משפט" - זה הדין. "ואהבת חסד" - זה גמילות חסדים. "והצנע לכת" - זה הוצאת המת והכנסת כלה. (והלא דברים קל וחומר ומה דברים שאין דרכן לעשותן בצנעא אמרה תורה "והצנע לכת", דברים שדרכן לעשותן בצנעא על אחת כמה וכמה).

ד. בא ישעיהו והעמידן על שתיים שנאמר "כֹּה אָמַר ד' שְׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צֶדֶק".

ה. בא חבוק והעמידן על אחת שנאמר "וְצִדִּיק בְּאֵמוּנָתוֹ יִחְיֶה".

• ר' יוסי בר חנינא - ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל באו ארבעה נביאים וביטלו:

א. משה אמר "וַיִּשְׁכֵּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדָד עֵין יַעֲקֹב", בא עמוס וביטלה שנאמר "חֲדַל נָא מִי יָקוֹם יַעֲקֹב..." וכתוב "נָחֵם ד' עַל זֹאת...".

ב. משה אמר "וּבְגוֹיִם הָהֵם לֹא תִרְגְּעוּ", בא ירמיה ואמר "הֲלוֹךְ לְהַרְגִּיעוּ יִשְׂרָאֵל".

ג. משה אמר "פֶּקֶד עוֹן אָבוֹת עַל בָּנִים", בא יחזקאל וביטלה "הַנִּפְשׁ הַחַטָּאת הִיא תָמוּת".

ד. משה אמר "וְאַבְדְּתֶם בְּגוֹיִם", בא ישעיהו ואמר "וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל...".

• וכבר היה ר' ג' רבי אלעזר בן עזריה רבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך ושמעו קול המונה של רומי מפלטה ברחוק מאה ועשרים מיל, והתחילו בוכין ורבי עקיבא משחק, אמרו לו 'מפני מה אתה משחק?' אמר להם 'ואתם מפני מה אתם בוכים?' אמרו לו 'הללו כושיים שמשתחוים לעצבים ומקטרים לעבודת כוכבים יושבין בטח והשקט ואנו בית הרום רגלי אלקינו שרוף באש ולא נבכה' להן 'לכך אני מצחק, ומה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה'.

• שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם כיון שהגיעו להר הבית ראו שועל שיצא מבית קדשי הקדשים, התחילו הן בוכין ור' ע' מצחק, אמרו לו 'מפני מה אתה מצחק?' אמר להם 'מפני מה אתם בוכים?' אמרו לו 'מקום שכתוב בו "וְהָיָה הַקֶּרֶב יוֹמֵת" ועכשיו שועלים הלכו בו ולא נבכה' אמר להן 'לכך אני מצחק דכתיב "וְאַעֲיִדָה לִּי עֲדִים נְאֻמִּים אֶת אֹרִיָּה הַכֹּהֵן וְאֶת זִכְרִיָּהוּ בֶן יִבְרָכְיָהוּ" - וכי מה ענין אוריה אצל זכריה, אוריה במקדש ראשון וזכריה במקדש שני? אלא תלה הכתוב נבואתו של זכריה בנבואתו של אוריה באוריה כתיב "לָכֵן בְּגִלְלָתְכֶם צִוִּין שְׂדֵה תַחְרֹשׁ..." בזכריה כתיב "עַד יֵשְׁבוּ זִקְנִים וּזְקֻנּוֹת בְּרַחֲבוֹת יְרוּשָׁלַם", עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת' בלשון הזה אמרו לו 'עקיבא ניחמתנו עקיבא ניחמתנו'.

סליק פרק ואלו הן הלוקין

וסליקא לה מסכת מכות

קונטרס

המאור שבה

חבורות ומאמרים

בנושאים שונים

❖ תיכף לנטילה ברכה ❖

כתוב בירושלמי ברכות (דף ו.) "דמר ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה שלש תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה, תכף לנטילת ידים ברכה, תכף לגאולה תפילה... תכף לנטילת ידים ברכה - "שאו ידיכם קדש וברכו את ה'" אמר רבי יוסי בי רבי בון כל מי שהוא תוכף סמיכה לשחיטה אין פסול נוגע באותו קרבן וכל מי שהוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה..." משמע בהדיא מהירושלמי שנטילת ידים שכתובה כאן זוהי מים ראשונים שלפני הסעודה שאם לא כך אז מה איכפת מה שהיה היה.

וכן כתב המראה פנים (בסוגיין) בהדיא וז"ל: "והכא משמע דאמים ראשונים קאי שהרי אין השטן מקטרג באותה סעודה קאמר", וכן כתב הגהות מימוניות (פרק ו הלכה כ אות פ) וז"ל "אמנם בירושלמי משמע דקאי אמים ראשונים וברכת המוציא דקאמר כל מי שתוכף לנטילת ידיים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה ואי קאי אנטילה אחרונה וברכה"ז כבר עברה הסעודה ומאי דהוה הוה", וכן הבין הטור (או"ח סימן קסו) דמתוך הירושלמי משמע מים ראשונים, וכן הבין ר' עקיבא איגר בגליון (בבלי ברכות מב. ד"ה לנטילת ידיים).

וראיתי בספר ברכת אברהם (עמ' לו) שכתב שבא לחדש דצריך לסמוך גם הנטילה לסעודה, ולא ישעשה כמו נטילה של שחרית שמרחיקה מסדר הברכות וק"ש ותפילה דהרי נוטל ידיו בביתו ומסדר ברכת ענ"י עם הברכות וק"ש ותפילה בבית הכנסת, אלא בברכת ענ"י של סעודה יעשה זאת בסמיכות לסעודה.

והנה מצינו בבלי בגמרא בברכות (מב.) וז"ל: "לא כי הא דאמר רבי חייה בר אשי אמר רב, שלש תכיפות הן: תכף לסמיכה שחיטה, תכף לגאולה תפלה, תכף לנטילת ידים ברכה" ופירש רש"י (ד"ה לנטילת ידיים) וז"ל: "דמים אחרונים ברכת המזון ולא יאכל כלום עד שיברך על מזונו" אם כן הוא מפרש שמדובר על מים אחרונים, וכן הבין התוספות (ד"ה תכף) וז"ל: "והלכך כיוון שנטל ידיו באחרונה לאחר הסעודה אסור לאכול עד שיברך..." וגם הרמב"ם בהלכות ברכות (פרק שישי הלכה כ) כתב וז"ל: "ותכף לנטילת ידיים ברכה"ז ולא יפסיק ביניהם בדבר אחר...", וא"כ יוצא ששיטת הבבלי (לפי הראשונים הנ"ל) שתכף לנטילה ברכה הכוונה למים אחרונים.

בהמשך הגמרא בברכות (נב:) כתוב וז"ל: "ד"א תכף לנטילת ידיים סעודה" מוכח מזה בהדיא שמדובר על מים ראשונים, ולכאורה סתירה מפורשת לגמרא בדף מב. (ע"פ הסבר הראשונים הנ"ל) שמדברת על מים אחרונים?

על שאלה זו אפשר לתרץ על פי התוספות (שם ד"ה תכף), שמקשה מדוע לא נחשב במימרא דרבי חייה בר אשי "תכף" זו? ומשיב משום שזאת שנויה בבריתא אז לא חש ר' חייה למיתניה,

וא"כ הגמרא הכא לא חולקת על האימרא בדף מב. "תכף לנטילה ברכה" אלא זה שתי אמרות שונות ולא שנה אותה ר' חייא כיוון שכבר נשנתה בבביתא אז לא חש לשנותה בדף מב. .

ולגבי עצם שאלת תוספות בדף נב; שאל גם הר"ן (דף ל. ד"ה תכף) ותירץ שר' חייא מנה רק את אלו שיש להם לימוד מין הפסוקים והביא את הירושלמי הנ"ל (וחייבים לומר שהר"ן בדף מב. סובר שמדובר על מים אחרונים, שאם לא כך מה שייך להקשות את קושיתו הרי ר' חייא שמנה תכף לנטילה ברכה התכוון בעצם לתכף לנטילה סעודה; אלא מוכח שסובר הר"ן שבדף מב. מדובר על מים אחרונים), וא"כ הדברים מתמיהים שהרי מה ששנה ר' חייא מדובר על מים אחרונים ואילו הירושלמי מתיחס לגבי מים ראשונים (כפי שהוכח ברישא) וא"כ מה שייך לומר את תירוצו? אלא חייבים לומר שסובר שהירושלמי מדבר על מים אחרונים, וקשה איך יסביר את ר' יוסי ברבי בון? ועוד קשה מהתוספות בסוטה (לט. ד"ה כל כהן) שהביא את הירושלמי הנ"ל ופירש זאת על מים אחרונים, וקשה טובא? (וכן הקשה המראה פנים וגיליון הש"ס), וכתב המראה פנים תירוץ לדבר שהם לא גורסים את ר' יוסי ברבי בון וע"פ זה אפשר להסביר שמדובר בירושלמי על מים אחרונים.

אך קשה, שהרי שאלת התוספות בדף נב. שאלה גם המצפה איתן ותירץ רדבי חייא לא חשיב רק ג' שיש בהן מתן שכר לעושה אך בתכף לנטילת ידיים סעודה אין שכר (וחייבים אנו שוב פעם לומר שגם לפי שיטתו הגמרא בדף מב. מדברת על מים אחרונים, שאם לא כך לא שייכת השאלה- כמו שהארנו לבאר אצל הר"ן) משמע שגרס בירושלמי את ר' יוסי ברבי בון שדיבר על מתן השכר, ואע"פ כן מבין שמדובר בירושלמי במים אחרונים? אפשר לומר אולי לענ"ד שקושיא זאת אין לה בסיס שהרי המצפה איתן מביא את ראייתו ממדרש רבה ואתחנן שיש מתן שכר לשלושת "תכפות" אלו, וזה בכלל לא מחייב שגורס כך גם בירושלמי.

אך עדיין קשה, המאיר נתיב כתב שקשה לומר שלא גרסו את ר' יוסי ברבי בון, שהרי המהרש"ס שכתב ביד קודשו את הירושלמי דלפנינו, דהיינו כולל ר' יוסי ברבי בון, פירש שמדובר על מים אחרונים וברכת המזון? וא"כ אפילו אם גורסים, מדובר על מים אחרונים? וקשה על המראה פנים, ולכן מסביר המאיר נתיב הסבר אחר שיהיה אפשר להבין את הירושלמי שמדבר על מים אחרונים, המאיר נתיב מביא את פירוש רש"י על הפסוק (בראשית כב א) **וַיְהִי אַחֲרֵי הַבְּרִיָּה הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹהִים נָסָה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲגִנִּי שְׁפִירָה זֹאת**: "יש מרביתנו אומרים אחר דבריו של שטן, שהיה מקטרג ואומר מכל סעודה שעשה אברהם לא הקריב לפניך פר אחד או איל אחד, אמר לו כלום עשה אלא בשביל בנו, אילו הייתי אומר לו זבח אותו לפני לא היה מעכב..." אלמא שהשטן יכול לקטרג אף אם נגמר הסעודה (למפרע) ופירוש הירושלמי הכי, שכל שהוא תוכף לנטילת ידיים ברכה אין השטן מקטרג על אותה סעודה למפרע גם אחר זמן, וא"כ שפיר להסביר את הירושלמי גם על מים אחרונים ובכך מתורץ קושיות דלעיל.

ישנה שיטת בעל ספר החרדים (בסוגיתנו ד"ה תיכף) שמאחדת את שתי הפירושים של תכף לנטילה ברכה וז"ל: "ונראה דלכלול שתיים אמרו סתם תיכף לנטילה ברכה, דאי אמרי

ראשונים לחוד לימא תיכף לנטילה המוציא ואי על מים אחרונים לחוד לימא תיכף לנטילה ברכת המזון אלא שמע מינה תרווהו קאי".

וראיתי במעשה שהביא הרב הכף החיים (סימן קעט ס"א) שמדבר על הפסקה בין מים אחרונים לברכת המזון וז"ל: "וכ"כ בשו"מ פ' עקב דצריך ליוהר מאד שלא להפסיק כלל בין מים אחרונים לבהמ"ז אפילו בד"ת וכתב שפעם אחת בא אדם לפני ואמר לו כי זה לו שני ימים שאירע לו כאב חזק בכתפו ונסתכל בו האר"י ז"ל וא"ל כי בא לו כאב זה מפני שהפסיק בין מים אחרונים לבהמ"ז בקריאת פרק משניות ועבר על מ"ש רז"ל תכף לנטילה ברכה דהיינו מים אחרונים ולכן תכף נהפך לכתף והרגיש בו כאב".

יהי רצון שנזכה כולנו להיות בבחינת תכף לגאולה שלמה במהרה!

”בביאור הרישא של המשנה בריש אלו מגלחין”

(דף יג):

אומרת המשנה וז”ל ”ואלו מגלחין במועד: הבא ממדינת הים, ומבית השביה, והיוצא מבית האסורין, והמנודה שהתירו לו חכמים, וכן מי שנשאל לחכם והותר, והנזיר והמצורע מטומאתו לטהרתו...”.

מבאר רש”י: ”ואלו מגלחין במועד הבא ממדינת הים וכו’ – במועד, לפי שהיה אנוס, שלא היה יכול לגלח קודם” ולכאורה דברים אלו מוסבים על כל המקרים שבמשנה שכן בד”ה נקט ”וכו’”, ומשמע שכל הסיבה שהתירו לאנשים אלו לגלח משום שהם אנוסים, והדברים יבוארו לקמן.

ננסה לדון, מדוע הגדירה המשנה דווקא דברים אלו ומה הרבותא ביניהם:

מדינת הים: הראשונים דנים בהגדרת מהי מדינת הים:

דעת הריטב”א הכא וז”ל: ”פי’ כל שבא מחוץ לעיר קרי מדינת הים ואע”פ שאינו מקום רחוק, ואינו דומה לההוא דריש מסכת גיטין, ואורחא דתנא הוא דזימנין דלא דייק בהכי””. אמנם רש”י הכא לא מפרש מהי מדינת הים, ואילו בגיטין (ב. ד”ה מדינת הים) מפרש ”כל חו”ל קרי ליה מדינת הים כבר מבבל”, ויכול להיות שמה שמפרש שם, הוא משום שהתם מדובר לענין לשמה, שאז מדינת הים פירושה חו”ל, אך אולי הכא יודה רש”י לריטב”א שחוץ לעיר הוא לפעמים מדינת הים שהרי רש”י מבאר הכא בד”ה ואלו מגלחין כתב: ”במועד, לפי שהיה אנוס, שלא היה יכול לגלח קודם” היינו תלוי באונס וממילא יכול להיות מציאות שמחוץ לעיר זה מדינת הים – הואיל והוא אנוס.

הראשונים (הראב”ה, הרצב”א ועוד) מעירים שמה שהתרנו לחזור למדינת הים לגלח במועד, ה”מ שיצא למזונות או להרויח אך לשוט אסור. מוסיף הרצב”א, שה”מ ביצא מהארץ לחו”ל אך אם יצא בתוך חו”ל או בתוך א”י אפילו לשוט מותר, ויש אולי להסביר סברא זו, שלמרות שהוא אנוס קנסנו אותו הואיל ויצא שלא ברשות, מה שאין כן כאשר יצא בתוך הארץ/חו”ל

שזה ברשות ולכן אין איסור, הגם שעצם היציאה לשוט בערב חג לכאורה היתה סיבה מספקת לקנוס¹.

והרבנות במדינת הים לע"ד שהרי זה לא אונס חזק, כיון שסוף כל סוף הייתי אומר שלמרות שאין לו פנאי, קשה שלא ימצא זמן ואפילו מועט כדי לגלח לפני המועד והיינו קונסים שלא יגלח במועד, וזה לא דומה לנזיר או נודד שאסר על עצמו גילוח קמ"ל שמותר לבא ממדינת הים לגלח במועד.

בית השביה והיוצא מבית האסורין: הראשונים מבארים שבית השביה הוא כאשר נשבה לבין הגויים ולא היה לו פנאי לגלח לפני המועד, ולע"ד י"ל שכאן האונס יותר חזק מבא ממדינת הים, שכן אינו עומד ברשות עצמו אלא דעת אחרת עליו ואין מדובר באי יכולת איסורית (כמו בנדר ונזיר) אלא באי יכולת בצורה הפיזית לגלח, וחידשה המשנה שמותר לגלח במועד.

בית האסורים הוא כאשר נחבש ואין זה נוח (ערב) לו להתגלח בכלא. כלומר שאפילו אם אינו אנוס כ"כ וכלשון **תוספות** "ואפילו מניחים לו ואינו ערב לאדם לגלח בבית האסורין", ויש להסביר ע"פ **הראשונים** (אוהל מועד, תלמיד רבינו יחיאל מפאריס, מהר"ם מרוטנבורג ועוד) שאפילו היה חבוש בעירו או כאשר היה חבוש אצל ישראל, כיוון שלא היה לו לגלח מטרד או אינו ערב, התירה לו המשנה למרות שאינו דומה לאונס כ"כ, לגלח במועד וזה הרבותא. ויש להעיר שזה ע"פ **הירושלמי** וז"ל: "מבית השביה, סברין מימר שהיה חבוש אצל גויים אבל אם היה חבוש אצל ישראל לא, אית לך מימר, אפילו היה חבוש אצל ישראל שאין ערב לאדם לגלח בבית האסורים".

רש"י שהסביר לעיל שכל הענינים משום אונס, נראה שידחק לומר בירושלמי שגם כאשר אין ערב לו, הרי זה מדין אונס, כי אם במדינת הים, ששם מדובר שיוצא לסחורה ואין לו פנאי הגדירו רש"י כאונס, אז וודאי שכאשר אדם בכלא ואינו ערב לו הרי זה נחשב כאונס².

המנודה שהתירו לו חכמים והנשאל לחכם והותר: אדם שנדר נדר³ (או לחילופין מנודה שבא להתיר נידוי) ולא מצא חכם שיתיר או שהחכם לא מצא פתח קודם המועד, וכשהגיע המועד הותר לו הנדר (או הותר נידוי), אומרת המשנה שמותר לו לגלח במועד.

¹ בכל זאת לא צימצמו חז"ל לאדם את חייו ויקנסו עליו דבר שבעצם מותר, וכמו שבנודד (רשות) מתירים לו לגלח ולא אמרינן מה אתה נודד? או היה לך לחשב את הזמן שלא יפול לתוך המועד? ועוד צ"ע.

² אם נצייר בדמיונינו את אותו סוחר שנמצא במדינת הים, וראשו כ"כ שקוע בסחורתו עד שאין לו פנאי להתגלח ודי שנוכל להבין את אותו חבוש שנמצא אפילו בעירו שטרוד במחשבת מחבושו ולא רק שאין לו פנאי במחשבה אלא אף אינו ערב לו להתגלח בכלא. כיוון שכך נוכל להבין את הגדרתו כאונס.

³ מבאר רש"י, שנדר שלא לגלח.

ויש לומר שהרבנות במקרה של נודר זה, שאף שנדר נדר של חול ואיננו נדר מצווה כמו נזירות, התירה לו המשנה לגלח, שהיה מקום לחשוב שכיון שעשה דבר שאינו ברשות⁴ נקנס אותו שלא יגלח, קמ"ל שמותר. הראשונים מעירים שדווקא כאשר ניסה לפתור את נדרו קודם המועד⁵, או שהחרטה על נדרו היתה דווקא במועד⁶ רק אז התירו לו להתגלח במועד⁷.

נזיר והמצורע מטומאתו לטהרתו: רקע:

נזיר – ישנם שני מצבים בקרבן הנזיר: 1. המקרה הפשוט, אדם שנזר נזירות (סתם נזירות 30 יום) לסוף ימי נזירותו צריך הוא להביא קרבן ולגלח כל שערו וכו'. 2. נזיר שנטמא במת בתוך ימי נזירותו, צריך להיטהר (שבעה ימים, פרה אדומה) ולהביא קרבן ולספור מחדש את ימי נזירותו.

מצורע – אדם שנצטרע והוסגר ע"י הכהן, לסוף שבעה ימים להסגרתו, בודק הכהן את הנתק לאחר שמגלח סביב נגע הצרעת בלא גילוח הנתק עצמו שכתוב: "והתגלח, ואת הנתק לא יגלח" (ויקרא יג, לב) ורואה שאם פשה הנגע טמא ואם לאו מסגירו הכהן שנית שבעה ימים ולסוף שבעה ימים אלו אם אין שינוי, מטהרו הכהן והמצורע מתגלח כל שערו ומיטהר ומקריב קרבן וכו'...

נחזור למשנה: "והנזיר והמצורע מטומאתו לטהרתו" רש"י ותוס' מבארים שמטומאתו לטהרתו המובא במשנה מוסב בין על נזיר ובין על המצורע, כלומר שנזיר שנטמא ונטהר יכול להיגלח שכן נאנס (רש"י לשיטתיה) אבל נזיר רגיל שלא נטמא אלא רק השלים ימי נזירותו, לכאורה אינו מותר בגילוח⁸. כמובן שמצורע עולה מטומאתו לטהרתו התירו בגילוח משום אונסו.

הראשונים (הר"ן, רש"י כת"י, רש"י על הרי"ף) מבינים שטומאתו לטהרתו עולה רק למצורע ואילו על נזיר לא איירי, כלומר שגם כאשר אינו נטמא גם אז התירוהו בגילוח.

יש לדון מה החידוש במצורע אם כבר למדנו בנזיר שמותר גילוח ולכאורה זה על אותו משקל שהוא – שאי אפשר לפני המועד והותר במועד. לכאורה הייתה המשנה יכולה, להביא רק את דין הנזיר ונלמד למצורע, שאדם שנאנס ונצטרע ונטהר במועד – מותר בגילוח במועד אלא שמתרץ הכת"י שכיוון שחוששים אנו למצורע שישנה קורבנותיו כלומר אדם שנגמר ימי טהרתו לפני המועד ישהה את טהרתו (תגלחת, קורבנות) למועד עצמו וזה וודאי אסור, לכן

⁴ נדרים דף כב. "דתניא, ר' נתן אומר: הנודר – כאילו בנה במה, והמקיימו – כאילו מקריב עליו קרבן".

⁵ מציאת חכם/פתח.

⁶ נימוקי יוסף.

⁷ אולי אפשר לומר בנימוקי יוסף, לא חייבת להיות משום אונס אלא אף מסתם סיבה כל שהיא שהתחרט על נדרו במועד, וסיעתא לזה, אפשר לראות מזה שהנימוקי יוסף, לא כתב אונס בנודר, ואילו במדינת הים כן כתב אונס, ואין מוכרח.

⁸ לע"ד יש לפי זה ברש"י נפקא מינה הלכתית.

נחשוש ונאסור גם במקרה של מצורע שעלה טהרתו בתוך המועד, קמ"ל שלא חוששים, והסברא בזה שאדם שחזר בתשובה על חטאיו ונטהר מצרעתו לפני המועד, אין לחשוש שישאה, שכן וודאי שאינו יזלזל במצוות הטהרה המיידית ולא יכנס מנוול לחג.

את תירוץ זה, שלא חיישינן לישאה קורבנותיו במצורע מביא רש"י בכת"י ומוסיף שכן בנוזיר "וכן נזיר נמי לא גזרינן" כלומר שאין אנו חוששים שמא ישהה את קורבנותיו למועד⁹.

לעיל ביארנו שלדעת הראשונים הסוברים כהר"ן, יש הבדל בין מצורע לנזיר המובאים במשנה, שבמקרה של המצורע מדובר במקרה שעולה מטומאתו לטהרתו ובנוזיר התחדש לנו שאף שגם בקרבן של סוף ימי נזירותו יכול הוא לגלח במועד (ואין אנו חוששים לישאה קורבנותיו-רש"י כת"י) ולא רק שעולה מטומאתו לטהרתו, טעם הדבר לשיטה זו, שלפיה ה"מטומאתו לטהרתו" קאי על המצורע ולא על הנזיר. אך לשיטת רש"י ותוס' הסוברים כי בין נזיר ובין מצורע מדובר במקרה שעולה מטומאתו לטהרתו בלבד, יש להבין מדוע הוצרכה המשנה לחדש את שני הדינים, נשנה רק מצורע? מה הרבותא של נזיר? ויותר מזה מדוע לא נוכל להתפרנס מדיני הנזיר שכבר חידשנו שמותר בגילוח למרות שזה נדר של חול (כאילו הקריב במה) וא"כ כ"ש בנדר מצווה דהיינו נזיר?

וע"פ סברת רבינו בחיי אפשר לפרנס מה הרבותא של נזיר כלפי האחרים, הרבינו בחיי מעמיד יסוד שהרי נזיר יורד מגדולתו בשעת מילוי ימי טהרתו, שעד עכשיו היה מופרש ועכשיו מפסיק הפרשתו, והיינו מצפים שימשיך את נזירותו, מה שאין כן במצורע שהוא בהתעלות, ולפי דבריו היה מקום לחשוב שלא נתיר לו גילוח אע"פ שהיה אנוס לפני המועד, שהרי לא עושה כדון וחידשה המשנה שמותר בגילוח.

עוד מעיר רש"י בכת"י וז"ל: "וגילוח דכתיב (ויקרא יג) 'והתגלח, ואת הנתק לא יתגלח' לא קא חשיב דאינו אלא דבר מועט שמגלח סביב הנתק ועוד דאין זה גילוח לשום טהרה אלא להסגר שני ואמרינן באידך פירקין אין רואין את הנגעים במועד לא להקל ולא להחמיר¹⁰ והכי לא עבדינן במועד גילוח דנתק" כלומר כיון שאין נפקותא לגילוח זה, אין הוא הותר לעשותו במועד, ולכן אומרת המשנה שאיזהו גילוח המותר במצורע - זהו גילוח של טהרה (גילוח שני) שעולה מטומאה לטהרה, ואילו גילוח ראשון לא הותר במועד¹¹.

⁹ איני יודע למה לא חוששים שמא ישהה קרבנותיו בנוזיר. שהרי במצורע הבנו כי הוא עכשיו בדרגה גבוהה ואין אנו חוששים שיוזלזל במצוות טהרתו אך נזיר נמצא עכשיו בירידה מפרישותו הרוחנית, ואולי זה גופא החידוש של המשנה שלמרות שהוא יורד מגדולתו אין אנו חוששים שמא ישהה קורבנותיו ונבאר לקמן.

¹⁰ ואולי הסיבה שרש"י מביא עוד טעם, בגלל שדעת ר"מ שכן רואים נגעים במועד ויש נפקותא לגילוח זה בשביל ראית הכהן (והרי זה כדבר האבד והוא אנוס) או שזה כן יחשב מטומאתו לטהרתו וממילא יהיה מותר הואיל ומתחיל תהליך טהרתו, לכן הוצרך רש"י להביא טעם נוסף.

¹¹ המהר"ם מרוטנבורג בהלכות שמחות סימן ט' טוען שגם מי שגילח ערב המועד ולא נכנס לחג כשהוא מנוול אינו מותר בגילוח במועד. וע"ש.

הדרן לסיום הש"ס

אומרת הגמרא (שבת קיט.) "ואמר אביי: תיתי לי, דכי חזינא צורבא מרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טבא לרבנן", ויש לעיין בכמה נקודות בסוגיא זו.

המהרש"א מעיר על לשון הגמרא שמשנה בלשונה. בתחילה כתוב צורבא מרבנן, שהכוונה לבחור חריף (כמבואר במסכת תענית), וזה לשון יחיד ומסיימת בלשון עבידנא יומא טבא לרבנן, משמע לכל רבנן לשון רבים, ומבאר המהרש"א שכשהיחיד עושה סיום זה כאילו כולם למדו את המסכת, וכן מוסיף שמכאן המקור לעשות סעודה לסיומה של תורה ובלשונו "ר"ל דכי חזינא לתלמידים שהם מקרו צורבא דרבנן או שפי' חזק מרבנן כפי' הערוך והם ודאי יחידים דשלמו מסכת ללמוד כולה בשלימות עבידנא יומא טבא לכל רבנן כאלו חזינא דכולם למדו בשלימות עד סיומא וסמך לזו הסעודה איתא במדרש דעושין סעודה לסיומא של תורה....". דהיינו שאין כאן סיום פרטי של פלוני כזה או אחר אלא זה סיום של כולם.

ראיתי שמביאים בשם החפץ חיים הסבר לגמרא זו, וכך אמר, לא הרבותא שאני עצמי זוכה ללמוד ולסיים מסכת וחוגג את הסיום בשמחה, אין בזה עדיין משום הוכחה לאהבת התורה, אך אם אני מסוגל (כמו שעשה אביי) לשמוח כ"כ ולעשות יו"ט גם כאשר הזולת מסיים מסכת, זאת היא ההוכחה לאהבת התורה. ויש מהפרשנים ששואלים למה דווקא אביי זכה במצווה זו של עשיית יו"ט על סיום, היו כאלה שתירצו שזה מה שרש"י מבליט שכתב "עבידנא יומא טבא לרבנן - לתלמידים, ראש ישיבה היה" שהואיל והוא היה ראש ישיבה זכה למצווה זו, ועדיין קשה לי פירוש זה וכי לא היו עוד ראשי ישיבות שתלמידיהם עשו סיום, מה המיוחדות של אביי, ולענ"ד אפשר להוסיף לפי החפץ חיים נוסף, נוסף, המיוחדות של אביי לא רק שהיה רה"י, אלא ידוע שאביי היה יתום וגם עני כדמוכח בכמה מקורות בש"ס, ודווקא אדם כזה שלכאורה לבוא ולשמוח בשמחה של אחר זה הרבה יותר קשה מאשר אדם רגיל שלא סבל בחייו, חייו של אביי היו מאד אומללים ואע"פ כן ידע לשמוח בשמחה של אחר, ואולי זה אחת הסיבות למה דווקא אביי, שהרי ודאי היו עוד ראשי ישיבות שעשו יו"ט לתלמידיהם, אבל חז"ל באים ללמד אותנו שנלמד מאביי, דווקא מכל הקשיים שהיו לו אע"פ כן לא חשך ועשה יום טוב לכל רבנן, למרות הקושי האישי שהיה לו, וכמו שכותב בעל חובת הלבבות "הצדיק דאגתו בליבו וצהלתו על פניו", ובאמת יהי רצון שנזכה לזה.

ועוד ענין מהותי שיש לברר בסוגיא הזו, הרי אנו יודעים, שבתורה מה שחשוב זה העמל, ההשקעה, הרצון, השאיפות, מה פתאום לעשות יו"ט על הסיום, וכי התוצאות זה מה שחשוב? וודאי שיש חשיבות לסיים אך עד כדי כך? הפסוק (תהילים סח, כא) אומר "למות תוצאות" התוצאות זה לא שייך אלינו, וודאי זה חשוב וכו' אבל זה לא העיקר, העיקר זה העמל, כמו שכתוב (ויקרא כו, ג) "אם בחוקותי תלכו" אומר רש"י שתהיו עמלים בתורה, וכמו שהגמרא בנדה (ע:) אומרת מה יעשה האדם ויחכים "ירבה בישיבה ויבקש רחמים ממי שהרחמים שלו"

ולא כתוב שיסיים את כל הש"ס אלא יתמיד, נכון שזה חשוב, אבל עד כדי כך לעשות יו"ט לרבנן, ועוד יש לזה נפק"מ הלכתיות כמו לא להגיד תחנון וכדומה, והדברים צריכים הסבר.

היום יש נטיה לחשוב, יופי סימנו דבר מסוים, סימנו בבלי, אז נניח אותה בקרן זוית ונעבור לירושלמי, סימנו את זה נעבור לספר חדש. ואני חושב שזה מה שאבוי בא לאפוקי, וכמו שרש"י מבליט אבוי היה ראש ישיבה, הוא היה מחנך, הוא בא לחנך את תלמידיו חינוך עצום בתורה, כל סיום הוא בעצם התחלה חדשה, אבוי עשה יו"ט לא רק על הסיום אלא גם ובעיקר על ההתחלה שבאה בעקבותיה, התחלה של לימוד עם הבנה חדשה על גבי ההבנה הקודמת שקיימת, כמו שאמרו חז"ל (חגיגה ג.) אין בימ"ד בלא חידוש. מלמד אבוי את תלמידיו, כרגע סיימנו אבל עכשיו מתחילים מחדש עם הבנה יותר גדולה, עכשיו זה לימוד תורה יותר חדש, ומבחינה מסוימת יותר גם קשה, שכן יש כבר תפיסות מסוימות לגבי הסוגיא ועכשיו הוא צריך לבנות על גביהם עוד קומה, ולפעמים שכבר הבית בנוי קשה יותר לבנות עוד קומה מאשר מעיקרא לבנות בנין רב קומות, ואולי זה הפשט מה שהגמרא אומרת: (יומא כט.) "מיגמר בעתיקתא קשיא מחדתא" כי עכשיו בונים קומה חדשה ע"ג הישנה ולפעמים צריך להתנער מההבנות הקודמות שהיו ולהיות פתוח להבנות חדשות, ולפי זה אפשר לבאר את הערת המהרש"א שעשה יו"ט לכל רבנן למרות שאחד סיים, שכן אבוי בא לחנך את תלמידיו לימוד זה ולכן עשה לכולם יו"ט.

ואחרי שכתבתי דברים אלו ראיתי שמביאים בשם הגאון ר' משה סולביצ'יק בן הגר"ח זצ"ל הובא וז"ל: "החשיבות של סיום התורה אינה בכך שגומרים וזאת הברכה לעיני כל ישראל, אלא החשיבות במה שמתכוונים שוב להתחיל בבראשית ברא כי באמת לא נזכר בכתוב ששלמה עשה סיום לתורה אדרבה שלמה הי' חתן בראשית ולא חתן תורה הקב"ה הבטיח לו לב חכם ונבון שיוכל להבין בתורה ונתן לו אפשרות להתחיל ללמוד התורה עוד פעם ביתר שאת ועמקות כי גם מקורם הי' שלמה גאון גדול אבל הבטחת הקב"ה נתנה לו אפשרות ללמוד באופן עמוק ביותר ובזה שאמר לו ה' הנה נתתי לך לב חכם וגו' נעשה לחתן בראשית עכ"ד הרי דענין הסיום מסכת הוא על ההתחלה החדשה עם הבנה גדולה יותר, וגם ראיתי דברים דומים שאמר האדמור מבעלז בסיים הש"ס בהדף היומי וז"ל "מהות השמחה זו שבסיום מסכת היא בעצם שמחת העתיד, כדוגמת מה שמצינו 'מי שיש לו מנה רוצנה מאתיים' וכך הוא לגבי לימוד התורה"ק, כי לאחר שלמד וזכה לטעום מתיקות התורה הוא מקבל השתוקקות וגעגועים ללמוד יותר ויותר... ומי שזכה לסיים את כל הש"ס מתמלא תשוקה עזה ונפלאה ללמוד ולסיים שנית את כל הש"ס, והפעם ביתר עיון ועמקות ובתוספת יראת שמיים. זוהי עיקרה של השמחה בסיום מסכת, על כך שזוכים כעת לאותה השתוקקות וגעגועים להרבות יותר ויותר בלימוד תורה..."

בעז"ה שנזכה כולנו ליותר שקידה ועמל בתורה, ונזכה לסיים ולהבין ביותר עמקות את תורתנו הקדושה ולעובדו בלבב שלם. אמן ואמן.

”משלי שלמה בן דוד מלך ישראל”

”משלי שלמה בן דוד מלך ישראל” (משלי א,א)

מפרש”י על פסוק זה וז”ל: ”כל דבריו דוגמות ומשלים משל התורה באשה טובה, ומשל העובדי ע”ז באשה זונה”, ושאלוני מדוע רש”י מפרש ביחס לאשה טובה – תורה, ואילו ביחס לאשה רעה אינו מפרש באותו יחס אלא מפרש ביחס לעובדי ע”ז, שזה מדבר על העובדים מה שאין כן בתורה שזה קאי על עצם התורה, ומדוע לא כתב באשה טובה – עובדי התורה לרוגמא?

ונראה לענ”ד לפרש פשט אליבא דהגמרא בע”ז¹² וז”ל: ”ואמר רבא בתחילה נקראת על שמו של הקב”ה ולבסוף נקראת על שמו שנאמר בתורת ה’ חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה”, רואים מהגמרא הנ”ל שאדם שעוסק בתורה היא לבסוף נקראת על שמו ונהפכת להיות חלק ממנו, עצם מבשרו, שכן התורה היא החיוניות של האדם, החיים שלו כמו שאנו מברכים ”וחיי עולם נטע בתוכנו”, עוד ראיה לזה אפשר לראות בגמרא בתענית¹³ וז”ל: ”ואמר רבא האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא הוא דקא מרתחא ליה” שהגמרא מסיקה שת”ח (צורבא מרבנן¹⁴) כשכועס, זה לא נובע ממה שהוא פסול אלא אדרבה זה מהתורה שבו, שהיא חלק ממנו, התורה היא האוכל הרוחני של האדם וכמו שכותב מרן הרב זצ”ל¹⁵ וז”ל: ”אל יחשוב אדם שאפשר לחיות חיים רוחניים בלא אור התורה כשם שאי אפשר לחיות בלא אור ואור, בלא מזון ומשתה, עוד יותר ויותר מזה אי אפשר לחיות בלא חיות התורה”, ולא רק חיינו היא אלא היא גם מוציאה את כוחנו וסגולתינו הפנימי וכמו שכותב מרן הרב זצ”ל שם בהמשך¹⁶ וז”ל ”כשם שאין כנסת ישראל מוציאה אלה פעל את סגולותיה כי – אם בארץ ישראל, כן אין אדם מישראל מוציא את סגולותיו הרוחניות כי – אם על ידיה תורה, שהיא הארץ הרוחנית המתאימה לסגולת הנשמה הישראלית כל המדעים דומים הם לחוץ לארץ ביחושם אל

¹² דף יט.

¹³ דף ד.

¹⁴ רש”י במקום מסביר וז”ל ”בחור חריף כמו ביעי דצריבן במסכת ביצה (דף ו.י) תלמיד חכם זקן לא קרי צורבא אלא ההוא מרבנן קרי ליה”.

¹⁵ אורות התורה פרק יב, ו.

¹⁶ שם, ז.

הגידול הנשמתי אשר לישראל", ולעומת זאת אצל ע"ז אין זה כך, אין שייכות בין העובדים לעצם העבודה זרה, זהו דבר חיצוני להם וזר להם, מעין קליפה שנדבקת לגרעין שכן אומר הפסוק בקהלת¹⁷ וז"ל "אשר עשה האלהים את האדם ישר והמה בקשו חשבנות רבים" האדם בטבעו ישר, גם הגויים בכלל, אך ישנו יצר הרע שמסיתו (וע"י התורה שהיא תבלין אפשר לנצחו ולהסיטו לדרך הקודש), ובהערת שוליים מענין פירוש שם של המצודות שמפרש וז"ל "רוצה לומר ללכת בדרך הממוצע בענין המדות בכעס ותוגה וחמלה והדומים מבלי לנטות אל הקצה מן הקצוות... והמה בנ"א הם הם המבקשים מחשבות רבות לנטות פעם אל הקצה האחד וזהו כשרואה שנטה לבכו אל הקצה האחד אשר חכמים יגידו שאז מהראוי לו לנטות אל הקצה האחר למען יבא על האמצע..." דבר שמאד מזכיר את שיטת הרמב"ם בהלכות דעות¹⁸ שאומר שכדי לתקן את מידה מסוימת יתקצן לצד השני ואז יחזור לשביל האמצע שביל הזהב, ומ"מ לענייננו, ועל פי האמור עד עכשיו יבואר דברי רש"י, כשכתב "משל תורה" הכוונה בעצם לעובדי התורה, כן רש"י שומר על אותו יחס, אך עובדי תורה נהפכים לחלק ממנה גופא ולכן רש"י כותב "משל תורה" והם בבחינת ספר תורה מהלכים ואף יותר מס"ת וכמו שאומרת הגמרא במכות (כב:) וז"ל "אמר רבא כמה טפשאי שאר אינשי דקיימי מקמי ספר תורה ולא קיימי מקמי גברא רבה דאילו בס"ת כתיב ארבעים ואתו רבנן בצרו חדא"¹⁹, אך לעומת זאת בעובדי ע"ז כתב רש"י ביחס של עובדים שכן אצלם זה חיצוני והם רק עובדים זאת אך אין זה נוגע לנקודה הפנימית שלהם.

¹⁷ פרק ז' פס' כט.

¹⁸ פרק א.

¹⁹ ועיין בקידושין (לג:) וז"ל "מפני לומדיה עומדים מפניה (ס"ת) לא כ"ש" ולכאורה סותר גמרא זאת, ועיין במקנה שם במקום וכן בנחלת משה שם מה שיישבו בזה.